

**37. Országos Tudományos Diákköri Konferencia
Állam- és Jogtudományi Szekció**

Budapest, 2025. március 24–26.

Rendező intézmény:
*Károli Gáspár Református Egyetem
Állam- és Jogtudományi Kar*

Állam- és Jog-
tudományi Szekció

KARTELL ODÜSSZEIA

**Adalékok a Standard Oil amerikai egyesült
államokbeli és magyarországi történetéhez**

Kézirat lezárásának dátuma:

2024/12/11

Tartalomjegyzék

Kartell Odüsszeia	4
I. Kutatási módszerek és célkitűzés	4
II. Kartell Prefixumok	5
1. A kartell és a tröszt meghatározása	6
2. A kartell és a tröszt típusai	7
3. Tröszt vagy kartell?	9
4. Az olajipar prefixumai, megerősödése és fejlődése	12
III. A kezdet	13
1. A Standard Oil	13
IV. Fellépés a trösztök és a monopólium ellen: születés és fejlődés	15
1. Az Államközi Kereskedelmi Törvény, mint felvezető	16
2. A Sherman Act	18
3. Standard Oil Co. of New Jersey kontra U.S. 1911 – A Sherman Act debütál	22
4. Élet a Sherman Act-en túl	25
V. A Nemzetközi szintér mint átvezetőfolyosó	26
1. Standard Oil és a szupermajorok	26
VI. Hazánk és a nemzetközi olajszintér	28
1. Az 1911. évi VI. törvénycikk az ásványolaj-félékről és a földgázakról	28
2. Szupermajorok és a Standard Oil érkezése hazánkba	30
3. Az olajipari tröszt és annak felszámolása hazánkban	31
4. Olajkartellek, szupermajorok alkonya Magyarországon	35
VII. Konklúziók	36
VIII. Melléklet	38
1. Levéltári és egyéb rövidítések jegyzék	38
2. Ábrafüggelék	39
IX. Levéltári forrásjegyzék	42
X. Irodalomjegyzék	42
XI. Elektronikus források	47
1. Jogesetjegyzék	48
XII. Egyéb források	48
XIII. Jogforrások	49

Kartell Odüsszeia

Adalékok a Standard Oil amerikai egyesült államokbeli és magyarországi történetéhez

I. Kutatási módszerek és célkitűzés

A kutatás a kartelljogtörténetén belül az olajkartellekkel és olajtrösztökkel foglalkozik. Ezen belül is kiemelt szerepet tölt be a XIX. század második felében és XX. század első felében aktívan működő Standard Oil Company olajipari trösztje.

A kutatás célja feltárni és bemutatni a Standard Oil tükrében az egykoron volt olajipari trösztök és kartellek működését és szabályozását, mind az Egyesült Államokban mind hazánkban. További célként jelölném meg e kartellek elleni különböző fellépési módok hatékonyságának bemutatását is. Vagyis, a kartellekkel szembeni egyes szabályzások, korlátozások eredményességének elemzését.

Lehetséges kérdésként merülhet fel, hogy miért is kapta a kutatás a kartell Odüsszeia címet? A Kr. e. VIII. században tevékenykedő Homérosz munkássága közismert, akinek egyik legfontosabb műve az Ilias folytatásának tekintett Odüsszeia, melyben Ithaka királya szövevényes útját írja le Trójából történő hazatérése során. Ahogyan Odüsszeusz útját szőtték át a kalandok és megpróbáltatások, hasonlóképpen szőtték át a múlt századokat a kartellek. Elemzésük mind a kutatót mind pedig az érdeklődőt állítják gyakorta olyan helyzet elé melyben egyszerű eltévedni, és kiváltképp nem egyszerű megtalálni az igazságot, mely lefedi a valóságot. Az olajkartellek esetében a szövevényes rendszert pedig a legjobban a Standard Oil névvel lehetne fémjelezni, mely a tanulmány dolgozat végére érthetővé is válik. A téma szövevényes, kanyargós feltárása kapcsán azonosulhatunk az Odüsszeia toposszal.

A kutatás elsődleges módszerét a nemzetközi és a magyar archívumi anyagok feldolgozása képezte. Többek között levéltári iratok a Magyar Nemzeti Levéltárból és az

Amerikai Nemzeti Levéltár és Irattárból.¹ Ezek feldolgozása során más releváns szakirodalmi anyagok elemzése is fontos szerepet töltött be a kutatásban. A szakirodalmi művek között a teljesség igénye nélkül, fellelhetők olyan szerzők mint, Ida Tarabella, Theodore E. Burton vagy Ewin L. Davis. Valamint haza vonatkozásból például Srágli Lajos, Cseh Valentin, Varga Norbert. Az ok pedig amiért e módszereket választottam nem volt más, mint a téma komplexitása.

Jelen kutatás kapcsán mesterséges intelligencia felhasználására nem került sor.

II. Kartell Prefixumok

„A koncentrált hatalmat nem teszi ártalmatlanná az azt létrehozók jó szándéka.”

-Milton Friedman

Ezzel a Milton Friedmantól származó idézettel lehetne a legjobban példázni az alapvető problémát, ami indikálta a trösztök és a kartellek szabályozásának szükségességét. Bár Friedman nem ebben a kontextusban használta, ám számunkra mégis kézenfekvő tud lenni. Miként a monopolhelyzet is gyakorlatilag egy koncentrált hatalmat eredményezett. Hogy ezt, hogyan is lehet elképzelni, arra tökéletes példa a kartellek témaköre, ezáltal megtudjuk, hogy miért is fontos a jogi szabályozásuk. A kartellek és egyéb monopol intézmények világa meglehetősen tág. Típusaik, fajtáik, megvalósulásaik és módszereik szintjén hatalmas diverzitással bírnak, ezen okból sem volt egyszerű szabályzásuk és nem egyszerű a mai napig sem. Laikusként a céljaik terén megjegyezhetnénk, hogy egy monopolhelyzet megteremtésében koncentrálódtak, vagy koncentrálódnak. Hogy e monopolhelyzet milyen károkat hordoz magában azt már korábban felismerhették és megkezdődtek a kartellek szabályozása. Az egyik legekleatásabb példája e monopol intézményeknek az olaj iparra épülő Egyesült Államokban létrejött olajkartellek. Azon belül a zászlóshajónak tekinthető Standard Oil esete. A Standard Oil tekinthető a kartellszabályozások indikátorának az Egyesült-

¹ Az Amerikai Nemzeti Levéltár és Irattárból származó anyagok elektronikus elérés útján kerültek feldolgozásra.

Államokban.² Ahhoz, hogy a lehető legtisztábban lássuk, és behatóan tudjunk foglalkozni az olajkartellek témakörével, érdemes végig mennünk néhány alapvető dolgon. Ezek a következőkben csak prefixumokként kerülnek ismertetésre, vagyis a téma általános alapjaiként.

1. A kartell és a tröszt meghatározása

A kartellek vagy trösztök, monopol szerveződések definiálása sokrétűségéből adódóan még napjainkban sem mondható egy egyszerű metódusnak. Kiváltképpen igaz volt ez az 1880-90-es évekre. Az Egyesült Államokban nagy kihívást jelentett, maga a tröszt definiálása. Bár a problémát észrevették és tudták, hogy valamilyen módon fel kellene ellene lépni.³ Ám a definiálás nem tűnt egy egyszerű feladatnak, mi sem igazolja ezt jobban a tucatnyi kongresszusi vitánál melynek eredményeként megszületik 1890-re a Sherman Act. Azt, hogy a Sherman Act-nek egyáltalán sikerült-e a korban eredményesen definiálnia a tröszt fogalmát a későbbiekben láthatjuk meg részleteiben. John Reagan szenátor meghatározása viszont említésre méltó, aki inspiratív hatással volt a Sherman Act kidolgozására is ő a következőképp fogalmazta meg William L. Letwin írása szerint: „(...) Két vagy több személy vagy egyesület által a következő célok bármelyikére irányuló tőke, készségek vagy cselekedetek kombinációja: a kereskedelem korlátozása, a termelés korlátozása, az árak növelése vagy csökkentése, a verseny megakadályozása, az árak rögzítése, monopólium létrehozása. Bármilyen megállapodás megkötése a minimálárak meghatározására, megállapodás az árak befolyásolása érdekében történő összefogásra, szövetkezésre vagy egyesülésre. (...)”⁴ (S.E. ford.)

Ezen megállapítások mentén próbáltam létrehozni egy ötvözetet, amely rámutat a kartell vagy tröszt és a jogalkotó viszonyára, valamint lehetőség szerint a történeti szálnak is megfeleljen. Ezalatt azt értem, hogy a múltban még diverzánsabb módon tekintettek a kartellre

² Természetesen az Egyesült Államokon kívül a világban számos ország említhető még.

³ LETWIN, 1956. 221-258. pp.

⁴ „(...) Trust as a combination of capital, skill, or acts by two or more persons or associations for any of the following purposes: to restrict trade, to limit production, to increase or reduce price, to prevent competition, to fix prices, to create a monopoly. To make any agreement to set minimum prices, to agree to pool, combine, or unite so as to affect prices. (...)” LETWIN, 1956. 254. p.

ekképpen, a kartellekre adott jogi reflexió, valamint szabályozások is heterogénnek voltak mondhatók.⁵ Meghatározásom pedig a következőképpen szól:

A kartell vagy tröszt egy olyan konszenzuális intézmény mely a versenypiacon résztvevő konkurens vállalatok írásbeli vagy szóbeli egymásközi szerződését jelenti, tartalma a nagyobb profit, adott esetben profit maximalizálás elérését szolgálja. Inherens következménye lehet adott esetben, a társadalmi hátrányok okozása, monopolisztikus helyzet kialakulása az adott szektorban.

2. A kartell és a tröszt típusai

A kartellek és trösztök típusait hatásaik és a gazdasági láncban történő elhelyezkedésük alapján is megtehetjük. Ezt általában két nagy egységre lehet bontani, vertikális és horizontális kartell.⁶ Mindenekelőtt viszont érdemes leszögezni, hogy ezen kifejezések inkább a modern tröszt- és kartellkutatásokhoz köthetőek. A terminológiák használata és elterjedése pedig más és más volt világszerte.⁷ A vertikális és horizontális tagolást jelen esetben pedig azért vélem relevánsnak mert, jól leírható vele egy-egy múltbéli kartell eset, valamint jobban kiértékelhető egyes kartellek működése ezen eszközzel.

- I. Horizontális: Ebben az esetben a versenypiaci szint azonos tehát azonos szinten lévő konkurens vállalatok az alanyai. Ha behatóbban vizsgáljuk akkor ketté választhatnunk egy destruktív és egy konstruktív irányzatot ezen belül is. Destruktív vonal alá sorolnám leginkább az alábbiakban említett elemeket. A minimum és vagy a maximum ár meghatározását. A piacok földrajzi felosztását, ezalatt azt kell érteni, hogy az adott régióban a megállapodást kötött felek a megállapodásban foglaltak szerint helyezkednek el így nem jelentenek egymás lokális piacára veszélyt. Versenypiaci tenderek felosztása mely történhet közvetett módon is. Valamint megállapodhatnak kijelölt konkurens személyek vagy vállalatok ignorálásban, mellőzésében, de akár kereskedelmi feltételekről is. Ezek együttes vagy parcionális alkalmazása egyaránt

⁵ Kiváltképpen világviszonylatban.

⁶ Bővebben lásd: HAN, 2011. 8-10. pp.

⁷ LEONHARDT, 2018. 11. p.

lehetséges. Konstruktívitásra pedig az alábbiakban felsorolt elemeket tudom példaként felhozni. Termékfejlesztési együttműködés, közös kutatás, közös piaci létesítés, közös marketing vagy brand építés. Részben e konstruktív elemek azok melyek miatt nem utasították el azonnal a kartelleket a kontinensen.⁸

- II. Vertikális: A vertikális esetben felvásárlói szempontok alapján egymás alatt vagy felett lévő vállalatokról beszélünk. Ide sorolhatjuk a márka cikkeket, amikor a gyártó csak egy kijelölt eladón keresztül értékesíti termékét. A vertikálisból származó hatásokat nehéz behatárolni egyértelműen. Résszint ez is mint a horizontális esetben vélt konstruktív kategória is hozzájárult ahhoz, hogy nem övezte teljes elutasítás a kartelleket.⁹

Már a XX. században Baumgarten Nándor és Meszlényi Artúr kategorizálták a kartelleket és a trösztöket típusaik szerint. A kartellek esetében itt is két fő csoportot különböztettek meg, valamint több alegységet. Az első nagy csoport az úgy nevezett kínálati kartellek voltak. E csoportot pedig további hat alegységre bontották a következőképpen: kondíció-kartellek; árkartellek; termelési kartellek; nyereségkontingentáló kartellek; fogyasztást felosztó kartellek; eladási kartellek. Viszont érdemes megemlíteni, hogy a hat alegységet tovább kategorizálták melyeket a fentebb említett destruktícióval is ekvivalens módon lehet jellemezni. Így a legkevésbé destruktívnak a kondíció-kartellek és a termelési kartellek voltak, ezek valójában a verseny egy adott hatásának leküzdése okán jöttek létre. Ettől destruktívabbak voltak a nyereség-kontingentáló kartellek, amelyek a verseny egy bizonyos részének korlátozására irányultak. Végül a lehető legdestruktívabbnak a fogyasztás felosztó és az árkartelleket tekintették, mivel e kartellek közvetett módon szüntették meg a versenyt vagy korlátozták azt. A második nagyobb csoportot pedig az úgynevezett keresleti kartellek képezték. E csoportot nem osztották további alegységekre, melynek oka abban gyökerezett, hogy szervezettségüket tekintve nem voltak olyan organikusak, mint a kínálati kartellek. Ennél fogva bár e csoportot is több alegységre lehetett volna osztani, de jelentőségük csak akkor volt kimutatható, ha az adott területen egy erős kínálati kartell jelent meg, melyre válaszul pedig létrejöhetett valamilyen formában egy keresleti kartell.¹⁰

⁸ Bővebben lásd: [COLINO, 2013. 11-14. pp.](#)

⁹ Bővebben lásd: [COLINO, 2013. 14-17. pp.](#)

¹⁰ BAUMGARTEN, 1906. 83-95. pp.

A kartellek legtokéletesebb változata, a trösztök is kategorizálás alá kerültek. Ezen esetben számtalan megközelítést kínálkozott, úgy, mint a hatalmi fok alapján történő vagy éppen a tárgyak szerinti osztályozás. E felosztási módszerek között már megtalálható a horizontális és a vertikális csoportosítás. Ennek lényege egybevág a ma is használt értelmezéssel. A cél pedig nagyjából ugyan az: kontrolálhatóvá tenni a teljes piacot a nyersanyagtól a fogyasztóig.¹¹

Hipotézisem, hogy ezen elemek már a korai időszakban is kimutakoztak. Vegyük alapul például, a Standard Oil vasúti szerződéseit. Tisztán kimutatható belőlük a destruktív vertikális szerződési típus. Vertikális miként a transzport az előállító és a felvásárló között helyezkedik el. Valamint destruktív miként a többi vállalatnak hátrányt jelentett, hogy jóval magasabb áron tudtak transzportálni mint a Standard Oil. Ezen esetkőre az ICA kapcsán később bővebben kitérek.¹²

3. Tröszt vagy kartell?

Bizonyára felmerült a kérdés, hogy mi is a különbség a tröszt és a kartell között. Illetve miért a tröszt az alkalmazott az Egyesült Államokban és miért a kartell hazánkban. A választ a grammatikában, illetőleg a gazdaságtudományokban találhatjuk meg leginkább. E kérdéssel már 1946-ban foglalkoztak, az USA-ban a törvényalkotás részéről. Ennek fennmaradt dokumentációja szerint, úgy vélekedtek, hogy a kartell nem különbözik a trösztől alapjaiban.¹³ Igazából egy másik elnevezésként tekintettek rá csak ekkoriban az USA-ban. Ám ugyanakkor az is meghatározásra került, ugyanezen szövegben, hogy a kartell inkább szolgál a nemzetközi kereskedelemben történő fúziók megjelölésére.¹⁴ Ezeket a nemzetközi fúziókat, vagyis a kartelleket pedig a létező legrosszabb formának vélték. A vélekedés alapja pedig a Szövetségi Kereskedelmi Bizottság röviden FED és az igazságügyi minisztérium felmérései adták.¹⁵ Miszerint az ilyen nemzetközi fúziók nem csak a nemzetközi irányelveket sértették és

¹¹ BAUMGARTEN, 1906. 101-104. pp.

¹² Államközi Kereskedelmi Törvény

¹³ DAVIS, 1946. 1-12. pp.

¹⁴ DAVIS, 1946. 1. p.

¹⁵ DAVIS, 1946. 3 p.

tettek bennük kárt. Szignifikánsan nagyobb problémát jelent a kartellek által az amerikai piacon okozott kár. Ezen tények mentén az amerikai vélekedés valahogy úgy épült fel, hogy az Egyesült Államok határain belül működő fúziók nevezhetők trösztnek. A nemzetközi szintén jelenlevők pedig a kartellek, melyek sokkal destruktívabbak a trösztöknél.

Érdemes viszont megtekintenünk a múlt béli magyar aspektust is a tröszt kapcsán. Erre bár témánk időbeli megjelölése kapcsán távolba mutató mégis alkalmas arra, hogy alapot képezzen az 1959. évi IV. törvény és az 1977. évi VI. törvény formájában.¹⁶ E törvények együttes vélekedésében a tröszt nem szerepelt negatív tényezőként, hiszen gazdaságos működés érdekében létesíthető volt. A tröszt fogalmát pedig a következőképpen határozták meg: „*A tröszt a tagvállalatokból és a trösztközpontból álló vállalatszerűen működő gazdálkodó szervezet. A tröszt és az irányítása alatt működő tröszti vállalatok jogi személyek.*”¹⁷ Számunkra térben és időben viszont a legrelevánsabbnak az 1931. évi XX. törvénycikk 1. §-át tekinthetjük.¹⁸ Miként ebben is meghatározásra került a kartell fogalma bár csak közvetett módon. A közvetett mód abban nyilvánul meg, hogy a szöveg a folyamatot írja le, viszont nem kifejezetten a kartell meghatározására alkalmazza.¹⁹ Miként úgy jelöli meg, mint „kartel és más hasonló célú jogviszony”.²⁰ A kartellt nem egy megvalósulási intézményként alkalmazza, sokkal inkább a megállapodás formájaként van feltüntetve.²¹ Némi ambivalenciát érezhetünk az amerikai, illetve a magyar meghatározások között és e paradox érzet alapos is lehet. Baumgarten és Meszlényi hivatkozott monográfiájában hasonló megállapítást találhatunk, mint az amerikai értelmezésnél, abban a kontextusban, hogy a tröszt és a kartell fogalmát nem különíti el élesen.²² Akárcsak napjainkban a kartell és tröszt lényegét a jövedelem fokozásában és a verseny korlátozásában látták. Mindemelett úgy vélték, hogy a két fogalmat sem párhuzamba, sem ellentétbe nem lehet helyezni. Mivel mind a jogintézmény más fundamentumban gyökerezik, viszont a verseny korlátozása vagy kizárása mindkét

¹⁶ Bővebben lásd: 1959. évi IV. törvény a Magyar Köztársaság Polgári Törvénykönyvéről; 1977. évi VI. törvény az állami vállalatokról.

¹⁷ 1977. évi VI. törvény, 47. §. (1)-(2).

¹⁸ 1931. évi XX. törvénycikk a gazdasági versenyt szabályozó megállapodásokról.

¹⁹ Hasonlóan az 1996. évi LVII. törvényhez.

²⁰ 1931. évi XX. törvénycikk, 1. §.

²¹ Felmerülhet kérdésként, hogy van-e jelentősége a szó írásmódjának, kartell vagy kartel. A legkézenfekvőbb válasz erre, a régies írásmódban rejlik, miként a magyar értelmező kéziszótár mind két formáját elfogadja, de a kartelt a ritka jelzővel látja el.

²² BAUMGARTEN, 1906. 38-53. pp.

esetben megfigyelhető, akár mint elérendő cél.²³ A kettő közötti legjelentősebb különbséget pedig a gazdasági sajátosságukban látták.

Amíg az amerikai joggyakorlat és törvényalkotás tűzzel-vassal üldözte a trösztöket és kartelleket, addig a magyar joggyakorlat és törvényalkotás sokkal megengedőbb volt a kartellek és trösztök tekintetében. A magyar gondolkodásban nem vélték eredendően rossznak a kartelleket, sem a trösztöket ezért megadott keretek között hagyták, hogy működjenek.²⁴ A különbség valószínűsíthető oka a gazdasági szemlélet módokban rejlik, amire a későbbiekben bővebben kitérek. Elöljáróban annyit jegyeznek meg, hogy a korabeli releváns amerikai törvényalkotók ismerték-e vagy sem a Medici, Fugger vagy Welser család pontos történetét, nem tudhatjuk.²⁵ Számunkra viszont egy ékes példája lehet annak, hogy mi történik akkor, ha valaki gazdaságilag „kinő” egy adott államot a monopóliumok által, erre azonban szintén később térnék ki pontosabban. Tehát e szemszögből érthető az amerikai kormány, illetve törvényhozás kételye a monopolisztikus intézményekkel szemben.

A tröszt- vagy kartellkérdésre a válasz a következő: mindkettő ugyanazon monopolisztikus alapra épült, de leginkább a megnyilvánulásban határozható meg a különbség. A kartell sokkal inkább egy haszon és érdek alapokon nyugvó intézmény volt, tehát a belépő feleknek megérte, hogy részt vegyenek az adott kartellben, itt megfigyelhető egy enyhe opcionálitás. Persze erre számos antitézis létezett a gyakorlatból, mikor hazánkban a különböző kartellek erőszakkal is próbálták kikényszeríteni a kartellhez való csatlakozást.²⁶ Ha úgy tekintjük ez ellenmondott a jogalkotói meghatározásnak, amelynek következtében törvénysértésnek minősült, vagyis a kivétel erősítette a szabályt. A törvényalkotó ezen elemet nem vélte szükséges velejárónak, mivel akkor kismértékben sem lett volna megengedő a kartellek létesítése terén. A tröszt esetében pedig többnyire egy kényszerhelyzetet figyelhetünk

²³ BAUMGARTEN, 1906. 45. p.

²⁴ VARGA, 2020. 33-47 pp.

²⁵ Ezen befolyásos kereskedő és bankár családok meghatározó szerepet játszottak az európai bankházak létrejöttében. A vagyonukat pedig gyakorta fektették befolyásuk növelésére, ekképpen behatással bírtak a politika alakulására. A Medici család a XV. században lett elismert, gyapjúkereskedelem által emelkedtek fel, majd bankházukkal tovább növelték befolyásukat, mellyel számos jelentős és meghatározó európai szintű folyamatra tudtak hatást gyakorolni. Hercegek állítottak, valamint a pápaválasztásba is szerepet játszottak a XVII. században. Bővebben lásd: MACHIAVELLI, 1906. 221-229. pp.; HALE, 2001. 150-181. pp.

A Fugger család is hasonló attribútumokkal bírt, mint a Mediciek, a család talán a XV. században vált a leghíresebbé réz monopóliuma kapcsán. Bővebben lásd: STRIEDER, 2001. 105-165. pp. A Bajor Weleser család neve nem csak banki hitelezéséről lett híres a XVI. században, de Venezuela kifosztásáról is, ami kapcsán a spanyolokkal is konfrontálódnak. Bővebben lásd: CHISHOLM, 1911. 516. p.

²⁶ VARGA, 2020. 61-69 pp.

meg, ami által a résztvevőknek mindinkább szükséges volt, hogy a trösztön belül helyezkedjenek el mintsem azon kívül. Ezen különbségek pedig leginkább az említett kormányzati hozzáállásból fakadtak.

4. Az olajipar prefixumai, megerősödése és fejlődése

Miután tisztáztuk az alapvető fogalmi elemeket a kartell és tröszt kapcsán, rátérhetünk a specifikus részre, vagyis az olajkartellek témakörére. Első lépésként úgyszintén mint, ahogyan azt a tröszt és a kartell esetében tettük érdemes meghatároznunk, hogy mi az az olajkartell. Mint ahogyan az a legtöbb iparágnál, kereskedelemnél az összejátszások kezdetek óta fennálltak, egyszerűbben fogalmazva, ahol versenyhelyzet alakult ki, mint hozadéakai megjelenhetnek ezen elemek is.²⁷

Egy gazdaságtörténeti kitérővel folytatnánk, amely rávilágít a kőolajipar és majd a később ráépülő kartellek, trösztök jellegzetességére.²⁸ Az olajipar kapcsán igazi áttörést az ipari forradalom és az olaj finomításának előrehaladása okozott az a 1850-es években.²⁹ Az Egyesült Államokban a kaliforniai aranyláz után megjelent az olaj láz, mint az „új arany”, vagyis inkább „fekete arany”.³⁰ Megállapítható az is, hogy az olaj jelentette az XIX-XX. században az infrastrukturális fejlődés alapját az Egyesült Államok egyes térségeiben. Az egykori csekély lakosságú vidékek, mint Pennsylvania államban található Titusville, hirtelen felduzzadtak mind lakosságszám arányban, mind területi kiterjedésben és felfejlődtek.³¹ Mindezek tudatában érdemesnek vélem megnézni a meghatározott időszak olaj árára vonatkozó statisztikai adatokat. A kőolaj hordónkénti piaci ára 1865-re 6,59 dolláros mutatót produkált.³² Ami elsőre nem tűnhet valami soknak, de az előző évek adatai alapján 1861-es

²⁷ Ennek, mint írott bizonyíték vegyük a versenyjogot, ekképp már világossá válik, hogy az ókortól kezdődően találhatunk példákat. Tekintsük akár a Kr. u. 301-ben Diocletianus által kiadott árszabályozási rendeletet, vagy a III. Edward által 1351-ben kibocsátott Munkás Statútumot. Bővebben lásd: GRÜLL, 2017. 29-30. pp. és The Statute of Labourers, 1351. Statutes of Realm.

²⁸ A kőolaj és annak kitermelése szintén az ókorra tehető, eleinte viszont teljesen más hatást gyakorolt a piacra. Bővebben lásd: GAO, 1998. 8. p.

²⁹ Bár ekkor is még többnyire lámpaolaj, valamint kenőolajként történt a fő piaci értékesítése, lást petróleum. Bővebben lásd: CLARK, 1963. 22-27. pp.

³⁰ GIDDENS, 1947. 17-18. pp.

³¹ GIDDENS, 1947. 355. p.; CAMDEN, 1883. 181-200. pp.

³² [U.S. Energy, 2024.](#)

évhez képest, amikor 0,49 dollár volt az ára,³³ gyakorlatilag 13 szoros emelkedést jelentett. Persze ettől volt drágább is 1885-ben például 16 dollár volt,³⁴ ezt betudhatjuk még a kevesebb termelési kapacitásnak, régebbi technológiával történő fejtés miatti deficiteknek is. Ez az ármozgás esetünkben azért érdekes, mert a Standard Oil, azon belül is Jhon D. Rockefeller feltehetően erre az ármozgásra figyelt fel és építette meg tröszt birodalmát az árak lefelé srófolásával.³⁵ Az árak ezután eléggé stagnáló tendenciát mutattak, az I. világháború persze gyakorolt hatást erre a piacra is, megfigyelhető az áremelkedés, de nem volt szignifikáns.³⁶

III. A kezdet

1. A Standard Oil

Ha a kartellek és a trösztök témakörében keresünk példát arra, hogy hogyan működik egy tröszt ellenes törvény, vagy adott esetben egy kartellt szabályzó törvény, akkor a legjobb „állatorvosi lónak” a már említett John D. Rockefeller által alapított Standard Oil egy ékes példának minősül.

A Standard Oil története egészen a XIX. század közepére nyúlik vissza. A kezdő mérőöldkőnek tekinthetjük az 1859-ben megtörtént első fúrást Pennsylvania-ban. Edwin Drake és William Smith megfúrták az első sikeres olajkutat a Pennsylvania-i Titusville-ben.³⁷ Ennek eredményeképpen létrejön az említett olajláz.³⁸

³³ [U.S. Energy, 2024.](#)

³⁴ [U.S. Energy, 2024.](#)

³⁵ John D. Rockefeller 1839. Richfordban, apja egy egyszerű vándorkereskedő volt. John D. először könyvelőként dolgozott egy vállalatnál melyben meglehetősen sikeresnek bizonyult. Majd saját viszonteladó céget alapított. Az olajhoz 1863-ban került először igazán közel ugyanis ekkor vásároltak meg társaival egy olajfinomítót Cleveland-ben. Innen pedig szinte egyenes út vezet a Standard Oil-ig, amelynek köszönhetően hatalmas vagyonra és befolyásra tett szert. Esete kissé hasonlít a korábban említett Fugger család történetéhez. Bővebben lásd: CHERNOW, 1998. 3-15., 40., 73-74. pp.

³⁶ [U.S. Energy, 2024.](#)

³⁷ GIDDENS, 1947. XIV. p.

³⁸ Bővebben lásd: DOCHUK, 2012. 51-61 pp.

1870-ben a 31 éves Rockefeller és társai megalakítják a Standard Oil Company-t Ohio-ban,³⁹ amelynek kombinált létesítményei a világ legnagyobb finomítói kapacitását jelentették.⁴⁰ 1879-ben Standard Oil Co. megvásárolja a Vacuum Oil Company háromnegyed részét 200.000. dollárért.⁴¹

1882 a számunkra leginkább releváns évszám a Standard Oil történetében mivel ebben az évben alakult meg a Standard Oil trösztje, azaz a Standard Oil Trust, amely magában foglalta a New Jersey-i Standard Oil Company (Jersey Standard)-ot és a New York-i Standard Oil Company (Socony)-t.⁴² Az alapítás 41 befektetővel jött létre 40 különböző vállalat értékpapírjait egyesítette egy holdingban.⁴³ Felmerülhet a kérdés, hogy miért is volt szükség egy tröszt felállítására, ha vállalata már korábban is szépen gyarapodott és egyre jobban terjeszkedett? Alapvető tézis, hogy a nagyságnak ára van, minél nagyobb valami annál könnyebben figyelnek fel rá. Ez történt esetükben is, bár néhány olajipari versenytárs ellenszenvét már a korai években kivívta a gazdasági „ügyeskedéseivel”. Ezt alátámasztani és igazolni az olaj piaci árának mesterséges zuhanatásával, illetve jutányosan kötött transzport szerződésekkel lehet, mellyel versenytársainak hatalmas hátrányt eredményezett.⁴⁴ Ám az első komolyabb kormányzati lépésekig egészen 1879-ig kellett várni. Ugyanis itt már New York államnak is szembetűnő volt a Standard Oil mechanizmusa. Ezért 1879. február 28-án megalakították a Hepburn bizottságot. Ennek eredménye lett, hogy felszínre kerültek a Standard Oil szállítási ügyletei és megkezdődhettek a tagállami regulációk a Standard Oil ellen.⁴⁵ Így érünk vissza az említett 1882-es dátumhoz, amikor is hatalmas innovációként John D. Rockefeller megalapítja olajipari trösztjét, válaszul a szabályozásokra. A vállalat szempontjából 1890-ben nem történt semmi kimondottan érdekesítő, viszont szempontunkból azonban történt, hiszen megszavazták a Sherman Act-et.

A Standard Oil nagyobb nemzetközi terjeszkedését is ebben az időben indította el. Például Kínában, hamar realizálhatta a nagyméretű lakkosságát az országnak, aki tökéletes

³⁹ A Standard elnevezésre a magas, egységes minőségre történő utalásként esett a választásuk.

⁴⁰ GRAYSON, 1987. 213. p.

⁴¹ TARABELLA, 1904. 89. p.; MONTAGUE, 1902. 266-283 pp.

⁴² HIDY, 1955 46. p.

⁴³ HIDY, 1955. 46. p.; LARSON, 1969. 3-19. pp.

⁴⁴ JONES, 1922. 76 p.; MONTAGUE, 1902. 265-292. pp.

⁴⁵ HAWKE, 1980. 145-150 pp.; MARTIN, 1974. 339-371. pp.

potenciális felvásárlója lehetett és lett a Standard Oil kerozin készítményeinek.⁴⁶ 1880-ban a fejletlen piaci és ipari körülményeknek köszönhetően, Kínában is impozáns helyet tudott elérni magának a felvásárló piacon. Ekkoriban a Standard inkább a hétköznapi fogyasztási cikkekkel bírt stabil piacot képezni, és felvenni a harcot a kínai piacért harcoló orosz érdekeltségekkel.⁴⁷ 1902-ig azonban nem csak az orosz érdekeltségek jelentettek hatalmas kihívást a Standard Oil-nak Hanem a megjelenő európai érdekkörök is, kiváltképpen a holland, azon belül is a The Royal Dutch Shell jelentett nagy riválist számára. A piacon meghatározó helyét 1902 után érte el, árcsökkentő módszerével.⁴⁸

Majd végül elérkezünk talán a számunkra leglényegesebb évszámhoz 1911-hez. Ez ugyanis a Standard Oil kontra Egyesült Államok harcának egyik nagy és látszólag utolsó csatája. Az Egyesült Államok Legfelsőbb Bírósága a Sherman Act hosszas grammatikai értelmezése után kijelentette, hogy a monopolhelyzet kialakítására való törekvés megállapítható a Standard Oil esetében. Ennek következtében 1911. május 15-én helybenhagyta az alsóbb fokú bíróság ítéletét. Elrendelte a Standard Oil feloszlását, amelynek során 34 különálló vállalatra szakadt.⁴⁹

IV. Fellempés a trösztök és a monopólium ellen: születés és fejlődés

A versenypiac, ahogy azt már láthattuk mindig is egy ingoványos talaj volt, szabályozása nehézkes és hosszadalmas folyamat, amely nem is mindig érte el a kívánt hatást. A versenypiacon megreformáló erő, amelyet a trösztök és kartellek képeztek le, egy újabb kihívást jelentett. Megpróbáltatást jelentett ez elsősorban a versenymező résztvevőinek, de másodízben a kormánynak is fejtörést okozott. A XVIII. században volt egy gazdaságfilozófiai elv, mégpedig a „laissez faire, laissez passer” vagyis hadd történjék amint történik.⁵⁰ Ez egy elég közkedvelt elvnek számított a fiziokraták körében, amelynek a lényege, hogy az állam semmiképpen se avatkozzon bele a közgazdaság feladataiba. Ez az elv viszont a

⁴⁶ Hidy, 1985. 137., 262. pp.

⁴⁷ PUGACH, 1971. 454-455. pp.

⁴⁸ PUGACH, 1971. 454-455. pp.; HUNT, 1977. 281-284. pp.

⁴⁹ [Standard, 1911. 79. p.](#); Hidy, 1985. 709-712. pp.; WILKINS, 1975. 159-163. pp.

⁵⁰ ÁLDÁSSY, 1895. 178. p.

trösztök és a kartellek tekintetében teljesen szabotálódott. Hogy ezen megghiúsulás a kormányzat részéről érkezett-e vagy pedig sokkal inkább mondható az elv önszabotázsának, az pusztán nézőpont kérdése.

1. Az Államközi Kereskedelmi Törvény, mint felvezető

Bár az Államközi Kereskedelmi törvényt, angolul *Interstate Commerce Act* vagy ICA nem kiváltképpen az olajkartellek miatt hozták létre, sőt ellenkezőleg ez a törvény a vasúti ágazatot szolgált szabályozni. Az ok, amiért érdemes megvizsgálnunk nem más mint, hogy ez tekinthető az első államközi szabályozásnak az Egyesült Államokban, amely a monopol helyzetek korlátozására irányult.⁵¹

1887. február 4-én hagyták jóvá, többek közt miután 1886-os Wabash ügyben a Legfelsőbb Bíróság megsemmisített egy Illionis-i statútumot.⁵² Ez az árdiszkriminációt tiltotta a vasúti szállítások területén és kinyilatkoztatta, hogy a Kongresszus hatásköre az államközi kereskedelem szabályozása. A törvény előzményeihez a Standard Oil történeténél is említett 1860-as, 1870-es vasúti szállítási ügyletek és aránytalan kedvezményezések is hozzájárultak. Ez azzal magyarázható, hogy a polgárháborút követően, tehát 1865 után a vasút magántulajdonba került.⁵³ Így azokat különböző vállalatok tartották fenn. Ebből következett, hogy a transzport egyes régiókban egy-egy vállalat irányítása alatt működött. A monopolisztikus helyzetnek köszönhetően pedig az adott régió eléggé kiszolgáltatottá vált az adott vállalat felé.⁵⁴ Itt még érdemes megjegyezni, hogy 1874-ben volt egy kezdeményezés, amely egy szövetségi ellenőrző bizottság felállítására irányult a vasúti kereskedelem kapcsán. Ám ezt a javaslatot a képviselőház, habár elfogadta, a szenátus nem támogatta, aminek következtében nem is valósult meg.⁵⁵

A szabályozás epicentrumát az ésszerű és az igazságos tarifamódosítások képezték a vasúti transzportra vonatkozóan. Ezeket olyan eszközökkel próbálták elérni mint, a speciális

⁵¹ [National, 1887.](#) továbbá [United, 1887.](#); WILSON, 2013. 3-6. p.

⁵² [Wabash, 1886.](#); [United, 1887.](#)

⁵³ [National, 1887.](#); Bővebben lásd: MONTAGUE, 1902. 265-292. pp.

⁵⁴ [National, 1887.](#)

⁵⁵ [United, 1887.](#)

díjak felszámolásának megtiltása, vagy mint az árendedmények nyújtása bizonyos specifikus ügyfeleknek.⁵⁶ De megtiltotta még a preferencia szerinti árazást, továbbá a távolság szerinti árdiszkriminációt is. Számunkra a trösztök szempontjából a legfontosabb lépésnek talán az 5. szakaszban foglaltak számítottak, amely megtiltotta a forgalom vagy piaci összevonásokat.⁵⁷

„5. szakasz. Az e törvény rendelkezéseinek hatálya alá tartozó bármely közfuvarozó számára jogellenes, ha bármely más közfuvarozóval vagy fuvarozókkal szerződést, megállapodást vagy fúziót köt különböző és egymással versengő vasutak teherszállításának összevonására, vagy az ilyen vasutak bevételeinek összesített vagy nettó bevételét vagy annak bármely részét felosztja egymás között; és a fent említett teherszállításra vonatkozó megállapodás esetén annak fennállásának minden egyes napja külön bűncselekménynek minősül.”⁵⁸ (*S.E. ford.*)

Már látható, hogy fokozatosan kristályosodott ki a monopolizmus elleni kormányzati fellépés, szankciós eszközökkel is. Erre jó példa a továbbiakban a 8. szakasz, amiben deklarálták, ha egy közfuvarozó az fentebb említett bűncselekményeket megvalósítja, abból, ha valakinek közvetett módon is, de kára keletkezett, a közfuvarozó felelt a kár értékért.⁵⁹

Továbbá a törvényben létrehozták az ötfős testületből álló Államközi Kereskedelmi Bizottságot, angolul *Interstate Commerce Commission* röviden ICC is.⁶⁰ Az Államközi Kereskedelmi Bizottság vizsgálati és felügyeleti feladatokat látott el. Például az ICC-hez lehetett fordulni a közfuvarozók elleni panasszal is, de éves jelentéseket szedett be a vasúti társaságoktól, továbbá felügyelte a törvény betartását. A törvény megjelenésével az ICC egy unikumnak számított, ami majd a későbbiek során például szolgált számos egyéb szabályozó ügynökségnek.⁶¹ Esetünkben fontos pontnak számít az ICC kapcsán, hogy 1906-ban William P. Hepburn, a Hepburn Act-tel kiterjesztette az ügynökség hatáskörét a legtöbb transzport

⁵⁶ Ilyen gyakorlati példát láthattuk a Standard Oil esetében is, mellyel gyors előnyt szerzett a konkurenciával szemben.

⁵⁷ [National, 1887.](#)

⁵⁸ An act to regulate Commerce. Sec. 5. That it shall be unlawful for any common carrier subject to the provisions of this act to enter into any contract, agreement, or combination with any other common carrier or carriers for the pooling of freights of different and competing railroads, or to divide between them the aggregate or net proceeds of the earnings of such railroads, or any portion thereof; and in any case of an agreement for the pooling of freights as aforesaid, each day of its continuance shall be deemed a separate offense. [National, 1887.](#)

⁵⁹ [National, 1887.](#)

⁶⁰ [National, 1887.](#); JACOBS, 1932. 855-889. pp.

⁶¹ [United, 1887.](#); CROOK, 1911. 858-869. pp.

lehetősége. Ekképpen az olajvezetékekre, a hidakra, a kompokra és a vízi szállítási lehetőségekre.⁶² Az ICC-t 1995-ben számolták fel és funkcionálisan pedig beolvasztották a Felszíni Szállítási Tanácsba.⁶³

A törvény összegezve viszont egy meglehetősen ambivalens jogszabálynak bizonyult. Miként egyes részei korlátozták a versenypiacot más részei viszont kifejezetten ösztönző hatással bírtak. Talán a legnagyobb enigmának a törvényből következő díjszabás bizonyult, ugyanis technikailag és politikailag is nehéz volt megállapítani, hogy mi minősült diszkriminatív árnak.⁶⁴ A vasút volt az az iparág, amit először szövetségi szinten szabályoztak. E törvény alapozta meg a kormányzat és a vállalkozók közötti szabályozási kapcsolatot is.

2. A Sherman Act

John Sherman 1890-ben a következőképpen fogalmazott: „Ha nem fogunk elviselni egy királyt, mint politikai hatalomgyakorlót, akkor nem szabad elviselnünk egy királyt az élethez szükséges dolgok előállítására, szállítására és értékesítésére felett. Ha nem akarjuk alávetni magunkat egy császárnak, akkor nem szabad alávetni magunkat egy olyan kereskedelmi autokratának sem, aki meg akarja akadályozni a versenyt és rögzíteni bármely áru árát hatalmával.”⁶⁵ (*S.E ford.*)

Ez a John Shermantól származó idézet akkor hangzott el, mikor a Sherman Act elfogadása mellett érvelt.⁶⁶ Mint cseppben a tenger, tökéletesen foglalja magába, hogy mi a probléma a trösztökkel, kartellekkel és egyéb monopol intézményekkel. Valamint, hogy mi volt az az ok, ami miatt megkezdődhetett a törvényalkotási folyamat.

⁶² Interstate Commerce Act 49 App. U.S.C. § 1 G.Q. 1988; JACOBS, 1932. 855-889. pp.; CROOK, 1911. 858-869. pp.

⁶³ [United, 1887.](#); PEOPLES, 2013. 63-84. pp.

⁶⁴ [National, 1887.](#)

⁶⁵ If we will not endure a King as a political power we should not endure a King over the production, transportation, and sale of the necessities of life. If we would not submit to an emperor we should not submit to an autocrat of trade with power to prevent competition and to fix the price of any commodity.

⁶⁶ BODNER, 1972. 589-590 pp.

A Sherman Act egy tröszt és monopolisztikus üzlet ellenes törvény volt melyet 1890. július 2-án nyújtott be John Sherman Republikánus *Ohio*-i képviselő. Szenátusi mandátumát Lincoln elnök hivatalba lépése után néhány héttel szerezte meg 1861. márciusában.⁶⁷ Ez a törvény tekinthető az első olyan szövetségi törvénynek, mely a monopolizmus, valamint a tröszt ellen irányult. Bár a törvény nem mondható unikálisnak, mivel a törvény előtt már több tagállam is hozott hasonló rendelkezéseket, de ezek a tagállamon belüli vállalkozásokra korlátozódtak. A Sherman Act esszenciája a Kongresszus alkotmányos hatáskörén alapult, mivel ezáltal szabályozta az államközi kereskedelmet.⁶⁸ Érdemes megjegyezni, hogy mint megannyi törvény, így e jogszabály is módosításokon esett át. A törvény a mai napig hatályban van, ekképpen az érvényes és hatályos változata fellelhető. Az Egyesült Államok *Statutes at Large*-ban,⁶⁹ illetve az Egyesült Államok Törvénykönyvében egyaránt fellelhetjük *1 U.S.C. 112, 204.* címen.⁷⁰ Erre figyelemmel, kiváltképpen nem egyszerű a Sherman Act korhű állapotát megtalálni, az Egyesült Államok Nemzeti Levél és Irattárának, angolul *National Archives and Records Administration*-nek köszönhetően viszont fellelhető a Sherman Act 1890-es átírata.⁷¹ Ennek mentén haladva érdemes rekonstruálni a törvényt szakaszonként.⁷²

A Sherman Act szerkezetét tekintve nyolc szakaszra osztható. Ebben a nyolc szakaszban körvonalazódik, hogyan valósul meg a jogellenes szerződési forma, mivel büntetendő, büntethető a vétségben marasztalt személy, illetve meghatározásra került a jogszabály területi hatálya. A nyolc szakasz a következőképpen épül fel.⁷³

Az első szakasz, meghatározta, hogy mi számít jogellenes szerződési formának, kire terjed ki a hatálya és mi a kiszabandó büntetés a vétségben elmarasztalt számára. A meghatározást tekintve elég egyszerűen fogalmaz a jogszabály, ugyanis azt a szerződési formát nyilvánítja jogellenesnek, amely a kereskedelem korlátozására irányult. Nem jelölte meg pontosan, hogy mi minősült trösztnek vagy kartellnek, ekképpen a tröszt megnevezés mellett használta még az egyéb formában létrejött összefonódást, összeesküvést. Valamint

⁶⁷ BURTON, 1906. 76-77. pp.

⁶⁸ [National, 1890.](#); STIGLER, 1985. 1-12. pp.; FOULKE, 1913. 73-102. pp.

⁶⁹ United States Statues at Large

⁷⁰ As Amended Through P.L. 108-237, Enacted June 22, 2004. In. *Chapter 647 of the 51st Congress; 26 Stat. 209. 2019.* 1 p.

⁷¹ A rekonstrukciót azért tartom fontosnak, mert ekképpen érthetjük meg, az 1911-ig tartó *Standard Oil v. United States* ügy mibenlétét.

⁷² A mellékletben ennek érdekében elhelyezésre került két másolat az eredeti dokumentumról.

⁷³ [National, 1890.](#)

jogellenesnek vélte azt is, ha az Egyesült Államok határain kívüli külföldi nemzetekkel jön létre az ilyen szerződés. Itt érdekesnek tűnhet a nemzet kifejezés, de feltehetően azért volt erre szükség, hogy kellően átfogó legyen a törvény és lefedje a legtöbb megvalósulási formát. A szakasz végén meghatározta kiszabható a vagy kiszabandó büntetést. A büntetési nemet pénzbírságban vagy szabadságvesztésben vagy ezek kombinációjában határozta meg. A pénzbírság mértékénél kikötötte, hogy ez az ötezer dollár nem haladhatja meg, illetve a szabadságvesztésnél az egy évet.

A következő szakasz kiegészítése volt az elsőnek. Rendelkezéseit kiterjesztette a monopolizmusra. Ha a szerződés monopolhelyzetet eredményezett, vagy annak megteremtésére irányult akkor jogellenesnek minősült. Itt sem került meghatározásra még, hogy mi számított monopolizálásnak, vagy arra irányuló cselekvésnek a törvény szerint. A büntetést, itt is ugyanúgy határozta meg, mint az első szakaszban, ami tehát pénzbüntetést, szabadságvesztést vagy a kettő kompozícióját jelentette.

Ezt követi, a területi hatály. Itt a törvény felsorolja az összes olyan területi variációt, amelyre a hatálya kiterjedt. Itt külön kiemelte a jogszabály, hogy nem csak az Egyesült Államok területére terjeszti ki, hanem Washington District of Columbia-ra röviden D.C.-re⁷⁴ A külföldi nemzeteket itt is érintette a jogszabály, ha bármilyen módon is de köthető a szerződés az Egyesült Államok területéhez és vagy D.C-hez.

A negyedik szakasz a kerületi bíróságok hatáskörével foglalkozott. Felruházta őket a fentebb említett módon megvalósuló bűncselekmények körében való eljárási hatáskörrel. Sőt nem csak, hogy felruházza, de kötelezte is őket az eljárás megindítására az ilyen jogsértések észlelése esetén. Az eljárás megindítását kérvény formájában határozta meg, melyben meg kellett jelölni a jogesetet, illetve kérni kellett a jogsértés megszüntetését vagy más módon történő megtiltását. Ezt követően a bíróságnak a lehető legrövidebb időn belül kellett megkezdeni az ügy tárgyalását és ítéletet hozni. Végezetül biztosította a lakhelyelhagyási tilalom vagy más eltiltási eszközök használatát ideiglenesen, a határozat meghozataláig. Az eltiltási vagy lakhelyelhagyási tilalom eszközével csak akkor élhetett az eljáró bíró, ha az méltányos és nem ütközött az adott kerület jogszabályába.

⁷⁴ A területi hatálynál D.C azért fontos, mivel az alkotmány szerint nem minősült, államnak, hanem önálló közigazgatási egység.

A következő szakasz a perbevonásról írt. Bármilyen személy bevonható az eljárásba, aki kapcsolódott az ügyhöz, még akkor is, ha nem az adott területben lakott. Amennyiben nem az adott területben lakott, akkor az adott személy körzetében az illetékes marsallt kötelezték az idézés végrehajtására.

Ezt követően, a vagyontárgyak lefoglalásáról, illetve elkobzásáról rendelkezett. A szabályozás kiterjed minden olyan vagyontárgyra, amely relációba vonható a trösztökkel, vagy az első szakasz szerinti más szerződésformával. Az elkobzott vagyon értékesíthető volt az Egyesült Államok javára az elkobzási törvények alapján.

Majd a trösztök által megkárosított személyek kártérítéséről rendelkezett. Amennyiben egy személynek kár keletkezett üzletében, és/vagy vagyonában a trösztök, vagy a rendelkezésben felsorolt jogsértő szerződésformák okán. Az érintett jogosult kártérítési per indítására a lakhelye szerinti illetékes kerületi bíróságon. Valamint ezen szakasz megszabta a kártérítési igény lehetőségeit is. A megkárosított jogosult az általa elszenvedett kár háromszoros összegére, illetve az általa megtérített perköltség és ügyvédi díjak visszaigénylésére.

Végezetül a nyolcadik szakasz, pontosította, hogy e törvény mit ért személy alatt. Egyszerűen úgy tudnánk összefoglalni, hogy a kifejezés magába foglalja az Egyesült Államok területén vagy bárhol máshol a világban engedélyezett társaságokat vagy szövetkezeteket.

A törvény első ránézésre, nem tűnik túlságosan bonyolultnak, nem kazuisztikus, valamint terjedelme sem hosszú.⁷⁵ Büntetési nemeiben és azok mértékében sem mondható kifejezetten újnak, leginkább a prevenciós jelleg érződik ki belőle.⁷⁶ Talán a háromszoros kártérítés mondható a törvény egy igen hatékony eszközének, bár ebben az esetben a polgárra helyeződik át az érdekérvényesítés eszköze.

Valójában, milyen hatást is ért el a Sherman Act a joggyakorlatban, ilyen szerkezeti adottságokkal? Illetve el tudta-e érni a kívánt hatást a Standard Oil monopol birodalmával szemben? A választ a jogeseten keresztül kaphatjuk meg e kérdésekre. Előjáróban megjegyezhető, hogy eredményesnek bizonyult a szabályozás a gyakorlatban. Viszont a

⁷⁵ DICKSON, 2001. 3-14. pp.

⁷⁶ A mértékek és tételek az évek során módosultak és sokkal szigorúbb kereteket szabnak úgy, mint a vállalatok esetében 100 millió dolláros pénzbüntetés vagy magánszemélyek esetében 10 év szabadságvesztés. Bővebben lásd: [U.S. Government, 2019. 1 p.](#)

törvény túlságosan banális fogalmazása, valamint tág fogalomkészlete, nem tette egyszerűvé a bíróság helyzetét.

3. Standard Oil Co. of New Jersey kontra U.S. 1911 – A Sherman Act debütál

A Standard Oil elleni közvetlen kormányzati fellépésig 1906-ig kellett várni.⁷⁷ Ám ne gondoljuk a Sherman Act alapján, hogy ez egy roppant rövid és egyszerű ügy volt. Ugyanis 1906 novemberében a Missouri keleti körzeti bírósága elé terjesztették a Gyorsító törvény alapján és a bíróság csak három év után 1909 tudott érdemben állást foglalni.⁷⁸ Felmerülhet bennünk, ha 1890-ben már elfogadták a Sherman Act-et és az olaj tröszt ekkor is ellentétes volt a rendelkezéssel, akkor miért csak 1906-ban történt meg az első szövetségi lépés?

Kiemelt figyelmet fordítanék egy történésre 1890-ből. Ez egy fontos mementó lehet számunkra az egész témakör kapcsán, hogy megértsük miért is volt roppant nehéz a kartellek szabályozása, illetve az ellenük történő fellépés. 1890. május 8-án ugyanis David K. Watson ohioi főügyész már pert indított a Standard Oil ellen.⁷⁹ A pernek a kimenetele a legérdekesebb számunkra, annak a ténynek a tudatában, hogy a Standard Oil és az Egyesült Államok közötti „gigászi jogi csata” csak 1906-ban kezdődött. A 1890-es per eredménye tehát akképpen írható le, hogy 1892-ben az Ohio-i Legfelsőbb Bíróság elrendelte a tröszt felosztatását.⁸⁰ Ennek alapján két képlet születhet meg bennünk, vagy a Sherman Act nem tudta elérni hatását, vagy a Standard Oil volt annyira „erős”, hogy még egy ilyen szabályozást is kibírt játszani. Bármelyik variáció valósult meg, az eredmény, hogy a Standard Oil egyszerűen tovább folytatta működését New York-i központjából. A felszámolás utáni működést egy látszólag nagyon egyszerű megoldással abszolvták, még hozzá létrehoztak egy részvénytársaságot és abba csoportosították át mind a vagyont, mind persze a korábbi tröszt vezetők egy kis csoportját is. A nem hivatalos neve a Standard Oil Interest volt.⁸¹ A hivatalos név Standard Oil maradt, viszont az államok neveit már kivették a vállalatok neveiből, vagyis zárójellel jelölték

⁷⁷ [Standard, 1911. 31. p.](#)

⁷⁸ Expediting Act, 1903; [Standard, 1911. 45. p.](#)

⁷⁹ TARABELL, 1925. 144-143. pp.

⁸⁰ TARABELL, 1925. 150-155. pp.

⁸¹ Hidy, 1955. 219. p.

jelképesen. Így például: Standard Oil Compnay of New Jersey-ből Standard Oil Company (New Jersey) lett, illetőleg holding társaságként működtek tovább.⁸² Miután a Standard Oil sikeresen talpra állt, és folytatta tevékenységét töretlenül, szükség volt egy újabb eszközre, aminek a segítségével végérvényesen meglehetett fogni a vállalatot. Erre a célra alkották meg az úgynevezett Gyorsító Törvényt 1903-ban. A Gyorsító Törvény szinte a Sherman Act-re lett kialakítva, hogy növelje annak hatékonyságát. A lényege abban rejlett, hogy felgyorsította az ügyvitelét a bíróságon mivel felállított egy háromfős bizottságot az hatékonyság miatt, ekképp rövidebb lett az ügyviteli idő. Továbbá lehetőséget nyitott arra, hogy a kerületi bíróságról egyből a legfelsőbb bíróságra lehessen fellebbezni általános jellegű ügyekkel, abban az esetben, ha a kerületi bírók véleménye megoszlott. Valamint az általános jellegű ügyek elsőbbséget élveztek minden egyéb ügygel szemben.⁸³ Ennek tükrében úgy tudjuk leírni a célját, hogy a Sherman Act-et egy gyors és pontos fellépéssel egészítette ki, hogy mihamarabb véget vethessenek a működésének. Jól látható ezáltal, hogy mekkora problémát is jelenthettek a kartellek és trösztök az Egyesült Államoknak ebben az időszakban, ha ilyen szintű figyelmet fordítottak a felszámolásukra.

Így jutunk el 1906-ig, amikor az Egyesült Államok pert indított a Standard Oil ellen, a Missouri keleti körzeti bíróságon.⁸⁴ Itt közel hároméves tárgyalás vette kezdetét. 1909-re a bíróság meghozta ítéletét, melyben felszólította a Standard Oil-t a feloszlásra.⁸⁵ Itt nem állunk meg, mivel az ügy tovább folyt a Legfelsőbb bíróságon 1910 és 1911 között. Ahol végül jóváhagyták azt az ítéletet, miszerint a Standard Oil-t fel kell számolni.⁸⁶ De hogy miért is volt ilyen hosszú a per még úgy is, hogy minden a Gyorsító Törvény alapján zajlott, ahhoz érdemes megnézni a részleteket, ugyanis az ördög abban rejlik.

A kiindulási pontunk 1906. november 15-e, vagyis ekkor emelt vádat az Egyesült Államok kormánya a Standard Oil Company, valamint annak 70 leányvállalata és további 9 magánszemély ellen.⁸⁷ A vád alapját a monopolisztikus kereskedelem kialakítására utaló cselekedetek képezték. Ilyen volt, a nyers és finomított kőolajjal, valamint egyéb

⁸² HIDY, 1955. 45-46., 225-226. pp.

⁸³ Act of February 11, 1903. *Commonly known as the "Expediting Act"*. Chapter 544. 823. p.; BITTLINGMAYER, 1996. 381-384. pp.

⁸⁴ HIDY, 1955. 684. p.

⁸⁵ [Standard, 1911. 45. p.](#)

⁸⁶ PRATT, 1980. 815-837. pp.

⁸⁷ HIDY, 1955. 684-685. pp.

kőolajtermékekkel kapcsolatos aránytalan vasúti kedvezmények és egyéb kedvezmények szerzése, bizonyos csővezetékek teljes ellenőrzése, kereskedelemkorlátozó szerződések megkötése egyéb versenytársakkal, iparikémkedés, fiktív cégek működtetése és egyéb tisztességtelen gyakorlatok.⁸⁸ A Standard Oil itt is megpróbálta kijátszani a jogi útvesztők kártyáját és indítványozta, hogy a szüntessék meg a nem rezidensnek minősülő vádlottakkal szemben az idézések kézbesítését. Ezt az indítványt a bíróság azonban elutasította.⁸⁹ Ezt követően érdemi lépés 1909. november 20-án született, amikor illegálisnak minősítették a kombinációt és a feloszlását elrendelték.⁹⁰ Mindeközben a Standard Oil hatalmas mennyiségű irattal, mint bizonyítékkal próbálta terhelni a bíróságot. Példaként álljon itt, hogy 23 kötetnyi nyomtatott anyagból álló, 12.000 oldalt lefedő, anyag gyűlt össze a tárgyalások során.⁹¹ Valamint érdemesnek vélek fontos szerepet tulajdonítani a Sherman Act véleményem szerinti „kétélű” mechanizmusának, amit már korábban is megfigyelhettünk. A Sherman Act megfogalmazásában túlzottan egyszerű ám átfogó próbált lenni. Ezzel a problémával szembesült a bíróság is mind a Missouri Keleti Körzeti, mind a Legfelsőbb bíróság is. A törvény grammatikai elemzése is kifejezetten problémát jelentett. A fő kérdés az volt, miként kell értelmezni a Sherman Act-et. Ennek során a Legfelsőbb Bíróság az észszerűség elve mellett tette le az értelmezési vitában a voksát.⁹²

Végezetül a bíróság 1911. májusának 15. napján meghozta a döntését, ahogyan azt már korábban is érintettük.⁹³ A Legfelsőbb Bíróság megerősítette a kerületi bíróság 1909-es határozatát a Standard Oil-lal szemben. A bíróság egyértelműnek találta, hogy a Standard Oil-nál kimutathatók a monopólium megteremtésének, valamint a piac korlátozásának a szándéka is.⁹⁴ Ekképp az ügy lezártnak volt tekinthető, elvileg. Vessünk viszont pillantást a döntést követő évekbe, hogy mi történt ezek után.

⁸⁸ [Standard, 1911. 31. p.](#)

⁸⁹ [Standard, 1911. 44. p.](#)

⁹⁰ HIDY, 1955. 697. p.

⁹¹ [Standard, 1911. 30. p.](#)

⁹² [Standard, 1911. 94-96. pp.](#); Ennek kapcsán érdemes számba venni azt az elméletet, hogy e hosszas értelmezési mechanizmussal és a döntéssel közvetett módon gyakorlatilag megkonstruálták az úgynevezett „jó tröszt” fogalmát is. Melynek lényege az volt, hogy amennyiben a tröszt nem ölt hatalmas méreteket úgy az ártalmatlannak tekinthető és nem monopolisztikus. Bővebben lásd: IFJ. BOÉR, 1939. 23. p.

⁹³ A döntés kihirdetésére már feltehetőleg hamarabb is sor került volna, de az ügyben eljáró egyik bíró halála kapcsán az kihirdetés ideje megcsúszott. Bővebben lásd: HIDY, 1955. 709. p.; PRATT, 1980. 815-837. pp.

⁹⁴ HIDY, 1955. 709-713. p.

4. Élet a Sherman Act-en túl

Ha általánosságban közelítjük meg a témát, akkor leszögezhető, hogy John Sherman törvényalkotása elérte célját. Törvényével ugyanis sikerült felszámolni egy jelentős olajipari trösztöt. De elegendő volt-e ez a jogi aktus ahhoz, hogy a huzamosabb ideig fenntartható legyen a jog által biztosított védelmi mechanizmus, a trösztök kártékony hatásaival szemben? A törvényalkotás részéről ez cáfolhatónak bizonyul. Miként a Sherman Act és annak debütálása után, rövid időn belül még megannyi trösztellenes törvény születik meg az Egyesült Államokban. Ez volt 1914 a Clayton Act és ezzel egyidőben a *Federal Trade Commission Act* magyarul Szövetségi Kereskedelmi Bizottságról szóló törvény.⁹⁵ De említhetnénk még számtalan törvényt, csak úgy, mint a Robinson–Patman Act-et, Celler–Kefauver Act-et, vagy a Hart–Scott–Rodino Antitrust Improvements Act-et.⁹⁶ A másik felmerülő kérdés ennek kapcsán, hogy eredményes volt-e a törvény a visszatartó erő kapcsán, és ténylegesen megoldást jelentett-e akár az olajtrösztök elleni probléma megoldására? Erre pedig a választ a Standard Oil további „virágzásában” meg is lelhetjük. Ráadásul kellő cinizmussal hozzáfűzhetnénk ehhez azt a tényt, hogy a törvény elméletileg a monopolhelyzet feloldását célozta. Ennek ellenére a helyzet megduzzadt és multinacionálissá nőtte ki magát, ahogyan azt majd a későbbiek során említett esetek kapcsán megfigyelhetjük. Az ellehetetlenítettnek vélt Standard Oil bár más formában, de képes volt újra talpra állni. Kérdéses, hogy tekinthető ez a tény egységesen negatívumként világviszonylatban, így akár hazánk kapcsán.

⁹⁵ A Clayton Act szellemében eltérőnek bizonyult a Sherman Act-tel szemben, és nem is biztosan mondható igazán tröszt ellenes törvénynek. Ez talán az esetkörök széles átfogásából fakad, melyet a törvény maradéktalanul próbált lefedni. A törvényt három egységre lehetett bonatni, melyek a munkaügyi rendelkezések, jogorvoslati lehetőségek, valamint az árdiszkrimináció tilalmak mentén lehet felosztani. Bővebben lásd: JONES, 1988. 357-371 pp.; STEVENS, 1915. 38-54. pp.

A Federal Trade Commission Act a Szövetségi Kereskedelmi Bizottságot röviden FTC-t hivatott létrehozni. A cél egy olyan öttagú bizottság felállítása volt, mely elsődleges feladatkörét a nyomozás és a tisztességtelen versenymódszerek megakadályozása képezi. Bővebben lásd: JONES, 1988. 342-357. pp.; HOLLIDAY, 1922. 293-299. pp.

⁹⁶ [Federal, 2024](#); MONTAGUE, 1951. 253-256., 324-326. pp.; EDWARDS, 1956. 149-159. pp.; TITUS, 1979. 355-381. pp.

V. A Nemzetközi szintér mint átvezetőfolyosó

1. Standard Oil és a szupermajorok

Mielőtt rátérnénk a hazánkba megérkező és kibontakozó olajipari kartellesetek témakörére, fontos megvizsgálunk az ide vezető utat. A klasszikus Standard Oil toposz jelentős változások után ért el hazánkba, e változások pedig egy ingoványos terepet képeznek, amelyben nem könnyű eligazodni. Mindezt anélkül kellene megtennünk, hogy elvesznénk a részletekben, mivel a nemzetközi olajkartellek esetköre még szövevényesebb és hosszabb, mint az alapul szolgáló Standard Oil Company példája.

Fontosnak vélem némely a korszakban jelenlévő nemzetközi olajtröszt formáció és szerződés megvizsgálását. Kiváltképpen például a „seven sister” vagyis a hét nővér névre keresztelt globális trösztét, valamint az 1928-as „Vörös Vonal Egyezmény”.⁹⁷ A Vörös Vonal Egyezmény pedig nem más volt, mint a mai Irak területén található olajmezők felosztása egy koncesszió belül az erre a célra létrejött kartell tagjai között.⁹⁸ Felmerülhet bennünk a kérdés, hogy miért is fontosak és relevánsak számunkra ezen olajipari trösztök és egyezmények? A válasz megfejtése egy újabb kérdést szülhet. Láthattuk, hogy 1911-ben a Standard Oil-t mint amerikai trösztöt feloszlatták, de mint tudjuk akár az említett kínai tényerése kapcsán már tevékenykedett külföldi viszonylatban is. Itt adódik a kérdés, hogy vajon a külföldi kapcsolataira és tényerésére milyen hatást gyakorolt az Egyesült Államokbeli Standard tröszt feloszlata? Az előző fejezetben említett példák tükrében a válasz azt sugallja, hogy bár Standard Oil Company csak formális felszámolása járt sikerrel, de az olajtrösztök működése továbbra is fennállt.⁹⁹ Ekképp nem meglepő, hogy a feloszlatast követően az utódvállalatok, érdekeltségek is komfortosan mozogtak a nemzetközi térben.

A Seven Sister elmélet Enrico Mattei-től származik, aki az ENI vagyis az olasz állami olajtársaság vezetője volt.¹⁰⁰ Bár Enrico Mattei ezt más kontextusban használta, ám a hét

⁹⁷ [Office, 1928.](#); STIVERS, 1983. 23-34. pp.

⁹⁸ [Office, 1928.](#); IKENBERRY, 1988. 60-63. pp.

⁹⁹ Formális felszámolás alatt értem, hogy az adott formájában megszűnt, ám az abból létrejövő leány vagy utódvállalatok tovább folytatták a tevékenységet.

¹⁰⁰ Bővebben lásd: SARBU, 2014. 17. p.

nővér, mint ragadványnév tapadt rá a szupermajor multinacionális olajvállalatokra. Számunkra viszont, mint eseti példa 1928-ban létrejött Vörös Vonal Egyezmény okán használatos a kifejezés. A jelenlegi források alapján nagyobb nyilvánosság előtt is talán ez a csoportmegállapodás mondható az elsőnek mely a világ több olajipari szupermajorja között létrejött. Az eset feltárására tökéletes betekintést biztosít az Amerikai Történezhivatal esetre vonatkozó 1921-1936 mérföldkönek minősülő dokumentumokban fellelhető jegyzet.¹⁰¹ A tröszt alapjait 1912-ig vezethetjük vissza a Török Kőolajipari Vállalat, azaz TPC megalakulásának kezdetéhez. TPC több külföldi befektető által jött létre és célja az Oszmán Birodalom területén történő olajkutatás és kitermelés megkezdése volt. A kezdeti befektetők között az első világháborút lezáró időszakig csak Európai vállalatok voltak fellelhetőek, úgy, mint a The Royal Dutch Shell, valamint az Angol-Perzsa olajtársaság.¹⁰² Pusztán érdekességként jegyzem meg, hogy hazánkban is ekkor veszi kezdetét a kőolajipar, nem utolsósorban e gazdasági szereplők közül egyesek már fellelhetőek lesznek a kezdeti szakaszokban.

Egy olajmegállapodásban rögzítették azt is, hogy kizárják az amerikai vállalatokat az 1920-ban zajló San Remo-i konferencián. Melyre válaszul még ugyanezen év február hónapján az Egyesült Államok kongresszusa egy ásványlízingeről szóló törvényt fogadott el. Melyben elvonta a fúrásjogot minden olyan külföldi vállalatától, melynek anyakormánya diszkriminatívan lépett fel az amerikai olajipari vállalatokkal szemben. Az 1928-as évben fontos megemlíteni egy eseményt. A TPC átszervezésre került, mert a koncesszió részévé vált az amerikai szupermajorokat magába tömörítő olajszövetség vagyis a Near East Development Corporation röviden NEDC. A szövetség jeles tagjai nem meglepő módon az egykori Standard Oil Company feloszlata után fennmaradt vállalatok voltak, mint a Jersey Standard vagy a Scony.¹⁰³

Pontosan így jutunk el az 1928-as Vörös Vonal Egyezményhez, melyet az Angol-Perzsa olajtársaság, a The Royal Dutch Shell, a NEDC és a Compagnie Francaise des Pétroles hozott létre. A szerződés tárgyát pedig az Iraki olajmezők képezték. A tagok pedig 23,75%-os részesedésben osztoztak, de fennmarad még 5%. Ezt a fennmaradó 5%-ot egy Calouste

¹⁰¹ [Office, 1928.](#); IKENBERRY, 1988. 60-63. pp.

¹⁰² [Office, 1928.](#); IKENBERRY, 1988. 60-63. pp.

¹⁰³ [Office, 1928.](#); KELANIC, 2020. 80-91. pp.

Gulbenkian üzletember kapta meg. 1930-ra a teljes NEDC a Jersey Standard és a Scony irányítása alatt állt, miután kivásárolták a többi partnert.¹⁰⁴

Felmerülhet bennünk a kérdés, hogy miért fontos nekünk ilyen részletességében a Vörös Vonal Egyezmény. Hipotetikusán érdemes lehet szemügyre venni, a magyarországi koncessziók elé helyezve, mint egy sablont, hiszen hasonló mechanizmus figyelhető meg, mind a gazdasági szereplők mind a szerződések viszonylatában. Elengedhetetlenek lesznek ezen nemzetközi események, a későbbiekben bővebb kifejtésre kerülő European Gas and Electric Company 1931-es létrejöttéhez.

VI. Hazánk és a nemzetközi olajsztér

1. Az 1911. évi VI. törvénycikk az ásványolaj-félékről és a földgázakról

Miként az olajiparikartellek alapjai az olajiparból vezethetők le, érdemesnek vélem bemutatni az első olyan magyar törvényt, amely releváns volt, a kőolajipar kiépítésben.

A kőolaj kitermelése, mint azt már tudjuk Észak-Amerikában a XIX. század közepétől folyt. A történelmi Magyarország területén a kutatások a XIX. század végén kezdődtek meg a kőolajat és egyéb földgázféléket illetően.¹⁰⁵ Az ipart, mint központi gazdasági elemet vivő magyar kormány¹⁰⁶ is felfigyelt a lehetőségre. A külföldi és a belföldi tényezők okán már 1911-ben törvényt alkotott arról, hogy az ország területén található kőolaj, ásványolaj-félék vagy földgáz az állam privilégiumkörébe kerüljenek.¹⁰⁷ Ez a 1911. évi VI. törvénycikk formájában valósult meg.¹⁰⁸ E törvénycikk indoklásából megtudhatjuk azt is, hogy a

¹⁰⁴ [Office, 1928.](#); CONLIN, 2015. 313-332. pp.

¹⁰⁵ CSEH, 2020. 50. p.

¹⁰⁶ Nemzeti Munkapárt

¹⁰⁷ Itt érdemes még megemlítenünk az törvénycikk indoklása alapján, hogy külföldi példák okán is alátámasztottnak látták a törvény szükségességét. Miként Galíciában és Romániában a telkekhez kötődött az ásványolaj kibányászásának joga. Ez pedig az állami ásványolaj és olajipari kutatások során tetemes többleti költséget eredményezett. Bővebben lásd: 1911. évi VI. törvénycikk indoklása az ásványolaj-félékről és a földgázakról.

¹⁰⁸ CSÍKY, 1989. 23-40. pp.

bányászat kapcsán már korábban is voltak hasonló törvények, ám a tudomány fejlődésével szükségsszerűvé vált a jogszabály megalkotása.¹⁰⁹

Az 1911. évi VI. törvénycikk már világviszonylatban is az úttörők közé tartozott mivel a korban még nem sok állam rendelkezett az energiahordozók állami tulajdonba vételéről.¹¹⁰

A törvény egyik legfontosabb része az első szakasza: „A természetes településben előforduló ásványolaj-félék, ugymint az ásványolaj (kőolaj, petroleum, nafta) és földkátrány, valamint az ásványolaj-félékkel együttesen előforduló földviasz (ozokerit), végül a természetes településben előforduló égethető földgázak tekintetében a kutatási és bányaművelési jog az állam részére tartatik fenn.”¹¹¹ Egy olyan komplex és a tudomány korbéli állapotának megfelelő törvényt alkottak, mely már lefedte a legtöbb ásványolaj és földgáz bányászatát.

Bizonyos értelemben már ez a törvénycikk is megalapozza az 1931. évi XX. törvénycikk esszenciáját jelentő szerződési kötelezettséget, illetve a maximum árszabást. A törvény 4. szakasza, a pénzügyminisztert ruházta fel egy olyan privilégiummal mellyel, az országgyűlés jóváhagyása után az állam részére fenntartott jogot tovább adhatta más hazai, valamint külföldi jogiszemélyre természetesen meghatározott időre.

A törvény szankciós jellegét tekintve is meglehetősen előremutató volt, azokkal szemben, akik megszegték a benne foglaltakat. Erről a törvénycikk 19-21. szakasza rendelkezett. Büntetési eszközként pedig nem mást, mint a pénzbírságot használta. A pénzbírságot 10-100 koronáig terjedő mértékben határozta meg. Gondosan figyelve a bűnisméltás lehetősége, súlyosbító körülményként jelölte ezen esetkört. Ebben az esetben már a büntetési tétel dupluma, azaz 20-200 koronát lehetett kiszabni. Rendelkeztek még mellékbüntetésről is melynek mértéke a kitermelt anyag értékében lett meghatározva.

A törvény nem csak azért volt fontos mert keretes szerkezetet adott az olajkutatásnak és kitermelésnek. Sokkal inkább előre mutatóan fektette le a kőolajra bányászat és az arra

¹⁰⁹ Továbbá a törvénycikk indoklása a szabad tulajdonú rendszer gyakorlatából levezetett sikertelenségek okán is megalapozottnak látta az úgynevezett „bányaregálékhoz” való visszatérést.

¹¹⁰ Ezt megelőzően az Osztárk-Magyar Monarchia idején 1860-ban a bécsi kormány már államtulajdonba vette, a szén és szénhidrogének bányászatát. Bővebben lásd: CSEH, 2020. 50. p.

¹¹¹ 1911. évi VI. törvénycikk az ásványolaj-félékről és a földgázakról

épülő kőolajipar alapjait. Mindezek mellett azt is fontos megemlíteni, hogy ez még a történelemi Magyarország idején történt.¹¹²

2. Szupermajorok és a Standard Oil érkezése hazánkba

Az 1920-as trianoni békediktátum minden szempontból egy meghatározó mementónak mondható az ország ásványolaja, kitermelése és a ráépülő ipar szempontjából is. Miként köztudott tény, hogy az országhatárok újra rajzolása jelentős nyersanyag készletektől fosztotta meg az országot, nem beszélve a háborús kiadásokról és a jóvátételi díjakról. Ezek eredményeként Magyarországnak mindenképpen befektetőket keresett, hogy kilábaljon a válságos anyagi helyzetből. Ahogyan arról a szakirodalom is ír, már az Osztrák-Magyar Monarchia idején is fellelhetők a Monarchia területén a szupermajorok, többek között a Standard Oil érdekkörök.¹¹³ Ám ekkor még nem állt fent a kiszolgáltatott helyzet és egyszerű konkurenciaként tekintettek rájuk. Bár tény, hogy az Egyesült Államokbeli módszer importálása is megfigyelhető volt. Letörve az olaj piaci árát, próbáltak előnyt szerezni a Standard konszernek.¹¹⁴

Hazánk, hogy kilábaljon a válságos anyagi és diplomácia helyzetből, tárgyalnia kellett. Így esett meg elsőként, hogy 1919-től egyeztetésbe kezdtek az egyik szupermajorral vagyis Angol-Perzsa olajvállalattal.¹¹⁵ A tárgyalások feltehetően jó hatással bírtak a diplomáciai helyzet javítására, az anyagi lehetőségekről nem is beszélve. 1920-ban a trianoni békediktátum után, október 20-án, az Angol-Perzsa olajvállalat az ország megközelítőleg 75%-ára kapott kutatási koncessziót 50 évre.¹¹⁶ Ezt tekinthetjük az első alappillért a szupermajorok és Standard konszernek érkezése kapcsán. Magyarország is felkerült a formálódó európai régiót

¹¹² Ezt a tényezőt pusztán azért tartom fontosnak megemlíteni, mert a hazai kőolaj ipar jelentős áttörése csak Trianon után következett be. Az addigi koncessziók és kalkulációk nagyrésze az országhatáron kívülre esett, egészen pontosan Erdély területére. CSEH, 2020. 50. p.

¹¹³ CSEH, 2020. 56-57. pp.

¹¹⁴ Bővebben lásd: Cseh, 2020. 57. p.

¹¹⁵ CSEH, 2020. 68. p.

¹¹⁶ Az APOC cserében 100.000 fontot ígért, melyet kutatásra fordít. Ezen szerződés alkalmával kiköti azt is, hogy létrehoz egy magyarországi szindikátust is. Ám az Angol-Perzsa olajvállalat által létrehozott magyar szindikátust 6 év után felszámolták. Bővebben lásd: CSEH, 2020. 70-73. pp.

is lefedő olajtrösztök „térképére”. Ezt követően kezdtek el érdeklődni a Standard Oil érdekeltségek és majd a Standard Oil (New Jersey), látva a felmerülő befektetési lehetőséget.

Érdemes ismét figyelmünket egy 1928-ban kibontakozó európai térséget lefedő nemzetközi olajkartellre fordítani, ami nem más, mint az European Gas and Electric Company vagyis az Eurogasco. A céget 1931-ben az Egyesült Államokbeli Wilmington-ban alapították. A kartell résztvevői a Standard Oil utód vállalatai, a Scony-Vacuum Oil Co., Standard Oil Co. of California és természetesen a Standard Oil (New Jersey) európai részről pedig az Angol-Perzsa olajvállalat és a Royal Dutch Shell volt.¹¹⁷

Az 1930-as évekre a gazdasági világválságból kilábaló Magyarország ismét külföldi befektetőket keresett a további olajkutatások folytatására. 1932-ben az Eurogasco felkereste a Pénzügyminisztériumot és tárgyalások sora vette kezdetét. 1933-ra az Eurogasco megkapta a kisalföldi és déldunántúli kutatási koncessziót.¹¹⁸

3. Az olajipari tröszt és annak felszámolása hazánkban

A XX. század első felében egyre több befektető figyelt fel a magyar olajipari lehetőségre. Melyet többek között Dr. Papp Simon fedezett fel hazánkban, továbbá terjesztette a magyarországi olajipari befektetési lehetőségek hírét külföldön.¹¹⁹ Így érkeztek meg hazánk területére az olajipari szupermajorok, nemzetközi trösztök, mint befektetők. A Standard Oil Company (New Jersey), Vacuum Oil, egyéb Standard érdekeltség pedig megfelelő befektetés lehetőségét látták hazánkban. De úgyszintén a befektetés lehetőségét látta hazánkban a The Royal Dutch Shell, valamint a Angol-Perzsa olajtársaság is. Így a legtöbb jelentősnek mondható magyar olajkartellben fellelhető a Vacuum Oil és/vagy a The Royal Dutch Shell. E vállalatok hazánkba érkezését követően, fellendülő tendenciát kezdett mutatni a kőolajipar, ennek köszönhetően gazdaságilag is potentálttá vált. Ám mindemellett sikeresen honosították

¹¹⁷ SRÁGLI, 1998. 17. p.

¹¹⁸ SRÁGLI, 1998. 18-24. pp.

A koncesszió mintegy 3237485.138 ha, ami a szerződésben 8.000.000 négyszög-yard méretű területre korlátozódott. Bővebben lásd: European, 1949. 1. p.

¹¹⁹ SRÁGLI, 1998. 18. p.

meg a kartell gyakorlatokat is. Jól példázza ezt a The Royal Dutch Shell és Vacuum Oil által létrehozott kartellek hazai tevékenysége az 1930-as és 1940-es években.

Az olajkartellek működésében lényeges megemlítenünk a hazai kartell szabályozást. Ennek első és legfontosabb pontja az 1931. évi. XX. törvénycikk, amely a magyarországi kartellek működését szabályozta.¹²⁰ Ez a törvénycikk meglehetősen engedékenyebbnek bizonyult az amerikai szabályokkal szemben. A szabályozás nem a kartellek ellehetetlenítésére irányult, inkább a kartellek működésének felügyeletét célozta.¹²¹ Ezért is érthető, hogy a magyar ásványolaj kartellek története sokkal szövevényesebb, mint az egyesült államokbeli esetkör.¹²² A témánk kapcsán két nagyobb bejegyzett kartellt érdemes megemlíteni. Az 1933-as alapítású magyarországi ásványolaj-finomítók kartelljét, valamint az 1935-os alapítású „fehérru” névre keresztelt magyar ásványolaj kartellt.¹²³ Az 1933-as ásványolaj kartellt tekinthetjük egy „diplomácia” vagy „béke” kartellnek is meglátásom szerint. Miként a kartell résztvevői a kartell megalakítása előtt egymás legnagyobb konkurenciái voltak.¹²⁴ A kartell 11 résztvevőből állt melyek, az ország legjelentékesebb ásványolajipari vállalatai voltak.¹²⁵ Ezen kartell azért fontos számunkra hiszen kartellvétség miatt bíróság elé állt 1934-ben. Az indok, ami miatt Magyar Királyi Kincstári Jogügyi Igazgatósága feljelentést tett,¹²⁶ meglehetősen furcsának tűnhet az eddigi példákkal szemben. A Magyar Királyi Kincstári Jogügyi Igazgatósága a Szőregi Petroleumgyár Rt. csatlakozásának körülményével úgy vélte, hogy a

¹²⁰ 1931. évi XX. törvénycikk a gazdasági versenyt szabályozó megállapodásokról

¹²¹ Bővebben a magyar kartellszabályozásról lásd: VARGA, 2020.

¹²² Állításomat alapjának gondolom azt a tényt, hogy az Egyesült Államokban az olajipari trösztök alakulása az országhatárain belülről indult ki és nem pedig egy külföldről érkező folyamat eredménye. Addig hazánkban a folyamat éppen ellenkezőleg zajlott le. Ennek tükrében már huzamosabb ideje működő kartellek érkeztek az országterületére így a formálódásuk lekövetése szinte lehetetlen volt, ellentétben az eredeti USA béli esetkörrel.

¹²³ MNL-OL-Z 519-J-88 Magyarországi ásványolaj-finomítók kartelljegyzménye (1933)

MNL-OL-Z 535-32 Ásványolaj-finomítók kartellszerződése (1936-1940)

A „fehérru” név a kartell tárgyára utalt. Fehérrunak szokás ugyanis hívni az olajiparban olyan párlatokat, mint a nehézbenzin, petróleum és gázolaj. Bővebben lásd: [Wilde, 2024.](#)

¹²⁴ A Magyar FANTO Művek Rt. mely több kisebb vállalat tömörüléséből alakult meg 1924-ben, volt mondható az egyik legnagyobb hazai konkurenciának a Standard konszernekkel szemben. A FANTO a Magyar Olaj- és Vegyipar Rt. magába olvasztásával létrehozta a magyar olajfinomítók kartelljét 1931-ben. Bővebben lásd: MNL-SzSzBML-XI.1. *Nyírbogdányi Petróleumgyár Részvénytársaság iratai (1939-1951)*. Szervtörténet.

¹²⁵ Budapesti Ásványolajgyár Rt., Hazai Kőolajipar Rt., Kőolaj-finomító gyár Rt., Magyar Belga Ásványolajgyár Rt., Magyar FANTO Művek Rt., Magyar Olaj és Vegyi ipar Rt., Nyírbogdányi petroleumgyár Rt., Shell Kőolaj Rt., Steaua Magyar Kőolaj Rt., Vacuum Kőolaj Rt., Szőregi Petroleumgyár Rt.

¹²⁶ Érdemesnek tartatom megjegyezni, hogy a Magyar Királyi Kincstári Jogügyi Igazgatóság ezen hatáskörét az 1931. évi XX. törvénycikk 7. § alapján gyakorolta.

kartell ezzel megszegte az 1931. évi. XX. törvénycikk 14. §-ának 1. pontját.¹²⁷ Az 1933 januárjában alakuló kartell, ugyanezen év júliusában a Szőregi Petroleumgyár Rt. csatlakozási igénye okán új megállapodást hozott létre, melyet csak szeptemberben mutattak be az illetékes minisztériumnak.¹²⁸ Ezzel megszegve a 15 napban meghatározott bemutatási határidőt. A Budapesti Királyi Törvényszék tárgyalta az ügyet elsőfokon, ám végzésében megszüntette az eljárást.¹²⁹ Indokaként azt jelölte meg, hogy a szerződés mind addig nem jött létre, míg azt mindegyik fél alá nem írta. Az aláírás a Shell Kőolaj Rt. részéről csak szeptemberben történt meg, a Magyar-Belga Ásványolaj Rt. részéről pedig csak novemberben. A bíróság úgy vélte, hogy a szerződés bemutatása határidőn belül, sőt még azelőtt megtörtént. A végzés ellen a Magyar Királyi Kincstári Jogügyi Igazgatósága felfolyamodással élt. A másodfokú tárgyalást a Budapesti Királyi Ítéltábla folytatta le, aki viszont már alaposnak találta a panaszt.¹³⁰ Indoklásában az Ítéltábla úgy vélte, hogy a kötelezettségnek nem tettek eleget, mivel a szerződés novemberi érvényesülése után is elmulasztották a bemutatást.¹³¹ Ítéletében elmarasztalta a vádlottakat, vagyis a kartell 11 résztvevőjét, és 20-20 pengő bírság megfizetésére kötelezte őket. Ez egy meglehetősen enyhe bírságnak számított az eddigi tapasztalatokkal szemben. Ennek okát is megjelölte a bíróság miként a kartell résztvevői nem akartak vagyoni előnyhöz jutni csupán formahibát követtek el, ami a törvény nem egyértelmű fogalmazásából eredt.¹³²

Az 1935-ban megalakuló „fehérru” névre keresztelt ásványolaj kartellmegállapodás, is hasonló attribútumokkal bírt, mint az 1933-as kartell. Ám a résztvevők soraiban változás állt be, miként 1935-ben a Vacuum Oil Company Rt. elérte és bérbe vette a Magyar-Belga Ásványolaj Rt. és a Hazai Kőolajipar Rt. telephelyeit, melyeket leállított.¹³³ Ennek és az évek

¹²⁷ „14. § A m. kir. kincstári jogügyi igazgatóságnak a m. kir. közgazdasági miniszter utasítása alapján előterjesztett kérelmére rendbüntetésül pénzbírsággal kell büntetni azt: 1. aki az 1. § alá eső megállapodás vagy határozat bemutatását a törvény ellenére igazolatlanul elmulasztja;” Bővebben lásd: 1931. XX. törvénycikk a gazdasági versenyt szabályozó megállapodásokról.

¹²⁸ Magyar Királyi Kereskedelemügyi Minisztérium

¹²⁹ BFL_VII_2_e_35547_1934: Cg. 35547/12.

¹³⁰ BFL_VII_2_e_35547_1934: P. VI. 9489/1934/16.

¹³¹ Ez azt jelentette, hogy bár szeptemberben megtették bemutatási kötelezettségüket, ám ekkor még nem volt érvényes a szerződés. Mikor azonban a szerződés november 30. után érvényessé vált, az újbóli bemutatást elmulasztották.

¹³² Bővebben lásd: VARGA, 2020. 132-134 pp.

¹³³ MNL-OL-Z 525-530, 1309

során végbemenő fuzionálásoknak köszönhetően a kartell hat taggal kezdte meg működését.¹³⁴ A téma kapcsán relevánsnak vélem megemlíteni azt a tényt is, hogy 1936-ban a Shell Kőolaj Rt. már a Standard Oil Co. (New Jersey) tulajdonába került.¹³⁵ A kartell céljait a következőképpen határozta meg „Jelen megállapodás célja a fogyasztói és ipari érdekek figyelembevétele mellett az ásványolajipar részére rendezett piacot teremteni.”¹³⁶ A kartell tárgyát pedig a pénzügyminisztériumi-kimutatásban szereplő ásványolaj termékek, belföldi eladásának szabályozása képezte. A kartell irányítószerveként az Ásványolaj Nyilvántartási Irodát jelölték meg, mely 1930-ban alakult, míg a felügyelet és érdekképviseléssel a Magyar Ásványolaj-finomítók Országos Egyesülete lett megbízva mely 1932-ben alakult meg. A kartell relevanciájának az adott alapot, hogy az évek során az országhatáron belüli olajipari vállalatok versenypiaci rivalizálásával, hatalmas mennyiségű ásványolajipari termék halmozódott fel. Az export lehetőség nem volt opcionális, miként a termékek minősége a nemzetközi piacon elég silánynak bizonyult. Ennek örvén és kontrollálása érdekében jött tehát létre ezen kartell. Persze a helyzet nem nyert feloldást a kartell létrejöttével sem, tovább nehezítette a helyzetet csak, hogy bizonyos olajipari termékeket még az Egyesült Államokból is hazánkba importáltak.¹³⁷ A kartell végét a szerződés 1940 június 30-ra kötött lejárti dátum eredményezte. Ám ezt még meghosszabbították. Az eladási verseny viszont sikeresen felszámolódott¹³⁸, miként a műolaj-behozatalát megszüntették és 1939 szeptemberében kirobbant a II. világháború, melynek hatására az állami árszabályozást bevezették, amelyről 1939 év II. törvénycikkben rendelkeztek.¹³⁹

A MAORT kapcsolása a témához a Standard Oil Company (New Jersey) okán indokolt. A kartellügyek bár nem kötendők közvetlenül hozzá, ám közvetett módon mégis hatást gyakorolt a magyar olajipari piacra és az ott működő kartellekre. A MAORT 1938 nyarán alakult meg Magyar-Amerikai Olaj Részvénytársaság néven. A magyar kormány mégis tett egy aprónak tűnő, de annál hasznosabb kitételt miszerint a vállalatot magyar munkaerő

¹³⁴ FANTO Egyesült Magyar Ásványolajgyárak Rt., Nyirbogdányi Petroleumgyár Rt., Shell Kőolaj Rt., Steaua Magyar Kőolaj Rt., Szőregi Petroleumgyár Rt., valamint Vacuum Oil Company Rt.

¹³⁵ MNL-OL-Z 519-523, 1133-1134, 1175, 1178, 1191, 1198, 1495. Shell Kőolaj Rt. és intézményei (1918-1957). Szervtörténet.

¹³⁶ -MNL-OL-Z 535-32,

¹³⁷ MNL-OL-Z 525-531, 1309-1311. *Vacuum Oil Company Rt. és vállalatai, intézményei (1906-1953)*. Szervtörténet.

¹³⁸ MNL-OL-Z 519-523, 1133-1134, 1175, 1178, 1191, 1198, 1495.

¹³⁹ 1939. évi II. törvénycikk a honvédelemről. E) Különféle dologi szolgáltatások és gazdasági korlátozások

alkalmazására kötelezi. Korábban a Vörös Vonal Egyezmény kapcsán már kitértem a tulajdon részekben rejlő érdekességekre, ez a MAORT esetében is megfigyelhető volt. A társaság tulajdoni megoszlása 99%-ban amerikai tulajdonból és csupán egy részvény magyar tulajdonból állt. Az egy jelképesnek mondható részvény pedig Dr. Papp Simonhoz volt köthető.¹⁴⁰ A MAORT lényegét talán az volt, hogy sikeresen indította be az export kereskedelmet,¹⁴¹ ekképpen csökkentve a kartellek relevanciáját, illetve az országban felhalmozódott olaj mennyiségét. A MAORT és témánk kapcsán egy ikonikus eseményt érdemes megemlíteni ez pedig a MAORT per 1948-ból, amely tárgyalására később térek ki.

Az említett kartellesetek megfelelő választ adhatnak arra is, hogy miért volt sokkal szabadabb és megengedőbb a magyar kartell jog, az amerikai példával szemben. A Standard Oil konszerneknek, illetve ásványolaj kartellnek az 1931. évi XX. törvénycikk nem vetett véget. A magyar olajipar és a ráépülő piac hátrányos helyzetből indult, amely következtében szükséges volt annak fellendítése. Ennek érdekében feltehetőleg az állam nem akarta elfojtani a versenyt, mivel a monopóliumért zajló harc rengeteg fejlesztést eredményezett, tovább serkentette az ipar és hazai gazdaság növekedését. Más kérdés, hogy a piac válságos állapotba került a túlzott hajsza eredményeképpen és ennek feloldására szinte csak a háború bírt releváns választ adni.

4. Olajkartellek, szupermajorok alkonya Magyarországon

Láthattuk, a Magyarországi gyakorlatban is megjelent és alkalmazott volt a törvényi erő az 1931. évi XX. törvénycikk formájában, ami nem számolta fel a kartelleket. Míg az Egyesült Államokban a Sherman Act a monopol intézmények teljes felszámolását célozta és 1911-ben el is érte részlegesen a Standard Oil Co. feloszlatásának formájában. Addig hazánkban a gyakorlat inkább az ellenőrzés és keretek közé rendezés irányába mozdult el. Ezért inkább a pénzbüntetés módszerét használta a teljes felszámolás eszközével szemben. Felmerül bennünk

¹⁴⁰ *Olaj! Olaj! Olaj! Fejezetek a magyar kőolaj- és földgázipar történetéből I.* Rend. Kóthy Judit. Budapest, 1995–1997, KLT Kulturális Kft.

Ez hasonlóan volt mondható még a Vacuum Oil Company Rt. gyakorlatához, hiszen ott is azt láthatjuk, hogy 100%-os amerikai tulajdonnal bír. Lásd: HU-MNL-OL-Z 525-530, 1309. Elsőnek talán elenyészőnek tűnhetnek ezen adatok, ám az államosítás korában már igen nagyon jelentőséggel bírnak.

¹⁴¹ MNL-OL-Z 519-523, 1133-1134, 1175, 1178, 1191, 1198, 1495.

a kérdés mégis miért bomolhattak fel e jelentős kartellek, hazánkban? A választ a versenypiacon, valamint egy állami folyamatban találhatjuk meg. Az olajipari vállalatok, érdekeltségek meglehetősen intenzív csatát vívtak a hazai kőolajpiac lefedésért. A versenypiacon zajló konkurenciaharc, pedig megszülte a kartelleket. Majd ugyanezen harc számolta fel egyúttal a kartelleket. Egyes vállalatok ellehetetlenültek, ezeket rendszerint valamely külföldi érdekkör fel is vásárolta a csődjük után. Más vállalatok inkább a fúziót választották, hogy elkerülhessék ezt a helyzetet. Mi volt a magyar olajipari kartellekre mért legnagyobb csapás? Nem más, mint az államosítás intézménye. Az államosítás során 1948-ban megannyi egykori kartell érdeket számoltak fel. Többek között a legtöbb szupermajor érdekkörnek, nem kivételezve a Standard Oil által létrehozott és működtetett MAORT-tal sem. Az államosítás során a MAORT ellen koncepciós pert indítottak. Miszerint az szándékosan csökkentette a hatalomátvétel után a kitermelést, amellyel jelentős gazdasági károkat okoztak a Magyar Köztársaságnak. Ennek érdekében még egy konstruált könyvet is alkottak, mely a „Szürke Könyv” nevet kapta.¹⁴²

VII. Konklúziók

Végezetül elérkeztünk az Odüsszeiánk végállomásához, vagyis a konklúziókhoz. Tényszerű, hogy egy ilyen szövevényes téma kapcsán ez nem egyszerű feladat. Az sem, hogy megfelelő legyen az út kijelölése, vagyis, melyek a legrelevánsabbnak vélt következtetések. Mindez jól példázza, hogy mennyire szövevényes és szinte véget nem érő hálót tudott alkotni egyetlen vállalat, a Standard Oil Company. De talán a leglényegesebb kérdés a téma kapcsán, hogy miért esett más megítélés alá a Standard Oil, konszernjei és kartelljei hazánkban az Egyesült Államokban létesített trösztjeivel ellentétben? A válasz több elemből tevődik össze.

Első alkotóelemként a vállalatok megjelenését és azok körülményeit jelölném meg. Itt már szembeötlő különbségeket láthattunk. Míg az Egyesült Államokban a Standard Oil Company trösztje egy rendezett gazdasági helyzet között tudott kiépülni, addig a hazai példánál azt láthatjuk, hogy egy válsághelyzet rendezése kapcsán szinte szükségessé vált

¹⁴² European, 1949. 10-27. pp.

megjelenése. Ugyanígy az is elmondható a felmerülő konkurencia kérdéskörében. Az amerikai esetkörben nem volt a Standard Oil Company-nek kiemelt konkurenciája, így relatíve gyorsan tudott monopol közeli állapotot előidézni. Addig Magyarországon egy igen intenzív konkurencia harc alakult ki, amely egy olyan egyensúlyt képezett, ami meggátolta a monopolhelyzet kialakulását. A monopolhelyzet kialakulásához köthető véleményem szerint az is, hogy az Egyesült Államokban még nívumként jelent meg az olajipar és finomítás. az erre épülő vállalatok is, valamint a konkurens vállalatok kezdő létszáma is kisebb lehetett. Szemben a magyar példával, ahol már több nemzetközi, illetve hazai vállalattal szembesült egy gazdaságilag válságos környezetben. Melyben nem csak a feldolgozóipart és a piacot kellett kiépíteni, de egyáltalán a kőolajmezők feltárását is el kellett végezni. Második komponensként pedig a gazdasági hatásaival, illetve a konszernekről alkotott állami vélekedés beli különbségekkel fejezném be. Amint azt láthattuk, az amerikai gazdaságra nem gyakorolt kifejezetten pozitív hatást, miként a piaci árakat igyekezett mesterségesen alacsonyan tartani, ebből tetemes haszonra tudott szert tenni, ami előidézte a konszern, illetőleg tröszt rohamos növekedését. A hatalmas növekedés, illetőleg az gazdasági kár okozása pedig az Egyesült Államok vezetésében azt a hatást kelthette, mintha egy új uralmi struktúra és pólus képződne, ahogyan azt John Sherman véleményéből is kitűnik.¹⁴³ Ezzel szemben a magyar példa egy teljesen más alapra épült, miként a magyarországi piacot először újra fel ki kellett építeni. Ebben a fel- és kiépítési folyamatban pedig hatalmas szerepet játszottak a külföldi szupermajorok. Valamint az az árulkodó tény, hogy az 1930-as évek tetemes mennyiségű készletet voltak képesek felhalmozni az előállítás kapcsán. Persze a termékek silánysága okán ez igen nagy ellentétes hatással bírt. A piaci árak huzamosabb alacsonyantartása hazánkban sem volt egy kifizetődő folyamat, sem az állam, sem a vállalatok vonatkozásában. Mégis a magyar gondolkodás nem tekintett potenciális veszélyként a külföldi befektetőkre. Ez fakadhatott abból is, hogy a magyar vállalatok az államosításig sikeresen vették fel a konkurencia harcot a Standard konszernekkel szemben.

Ezen gondolati síktól enyhén eltérve, merülhet fel a kérdés, hogy vajon érdemes volt felszámolni, valamint fel lehetett-e egyáltalán számolni az olajkartelleket? A válasz, mint

¹⁴³ Hipotézisem, hogy az a tény, hogy külföldi országokban is profitábilis és potens vállalattá tudott lenni a Standard Oil, további aggályokat vethetett fel az államban. Miként, ha a külföldi profitokból és a hazai piac teljes kontroljából képes egy vállalat megerősödni az jelentős hatalommal, hatalom érvényesítéssel is járhat. A hipotézis a bevezetőben legyen, ha kell, de a befejezésben ne. Akkor tegye fel a kérdést, ha meg is válaszolja, vagy inkább hagyjuk ki.

ahogyan a kérdés is, meglehetősen szerteágazó. Témánk prefixumai között tisztáztuk, hogy volt pozitív oldala is a kartelleknek és trösztöknek. Ilyen volt például az effektív termékfejlesztés, gyorsabb előállítás, nagyobb kapacitás, valamint a fogyasztók számára adott esetben jelentősen nyomott ár, ahogyan ezeket láthattuk is a példák kapcsán. A fentebb írt gondolatmenet alapján, a kérdés megítélése abszolút relatív. Az eldöntéshez ismernünk az adott gazdasági, piaci helyzetet és struktúrát. Olyan esetben, ha több különböző kartell működik, és a verseny valóban élénk és létező, abban az esetben nem biztos, hogy indokolt a kartell felszámolása. A monopol helyzetek kialakulása kapcsán viszont erősen indokolt. Arra a kérdésre, hogy fel lehet-e számolni az olajkartelleket már, korábban kitértem érintőlegesen, ám érdemes ezt nagyobb perspektívából is megnézni. Nézzük meg ismét a jog oldaláról. A két verzió, a szabályozás és a szankcionálás ebben az esetben is fennáll. Az USA-ban a szankcionálás által felszámolták a Standard Oil trösztjét, de ennek nem volt jelentősebb hatása a jövőre tekintve. Mivel a felszámolás utáni Standard Oil konszernnek tovább folytatták többnyire sikeresen tevékenységüket. Bár nem ölelt fel akkora intervallumot a magyar kartelljoggyakorlat mint az amerikai példa mégis, úgy vélem, hogy sikeresebbnek könyvelhetjük el. Az indoklásom pedig az, hogy ha jobban megfigyeljük, a kartellek és a konkurens vállalatok kölcsönösen kontrollálták egymás így nem volt szükség a kartellek teljesmértékű üldözésére. Persze ez nem jelentette azt, hogy hazánkban egy hosszabb intervallumban ne valósulhatott volna meg ugyan az, mint az Egyesült Államokban. A kartellek ténylegesen két úton szűntek meg, ha hozzávesszük a szerződési formákat akkor három. Tehát rögtön a harmadik elemmel kezdve, vagyis a kartellszerződés lejártával, másodszor a versenypiaci alulmaradással, végül pedig koncepciók perekkel és államosítással.

VIII. Melléklet

1. Levéltári és egyéb rövidítések jegyzék

BFL: Budapest Főváros Levéltára

OL: Országos Levéltár

MNL: Magyar Nemzeti Levéltár

SzSzBML: Szabolcs-Szatmár-Bereg Vármegyei Levéltár

Z: Gazdasági Levéltár

Bővebben lásd: https://mnl.gov.hu/mnl/ol/leveltari_szakkifejezesek.

S.E ford.: saját fordítás

2. Ábrafüggelék

51. *Public No 1903* (137)
Fifty-first Congress of the United States of America;

At the First Session,

25
Begun and held at the City of Washington on Monday, the *second* day of December, one thousand eight hundred and eighty-nine.

AN ACT

To protect trade and commerce against unlawful restraints and monopolies.

Be it enacted by the Senate and House of Representatives of the United States of America in Congress assembled,

Sec. 1. Every contract, combination in the form of trust or otherwise, or conspiracy, in restraint of trade or commerce among the several States, or with foreign nations, is hereby declared to be illegal. ~~Every person who shall make any such contract or engage in any such combination or conspiracy, shall be deemed guilty of a misdemeanor, and, on conviction thereof, shall be punished by fine not exceeding five thousand dollars, or by imprisonment not exceeding one year, or by both said punishments, in the discretion of the court.~~

Sec. 2. Every person who shall monopolize, or attempt to monopolize, or combine or conspire with any other person or persons, to monopolize any part of the trade or commerce among the several States, or with foreign nations, shall be deemed guilty of a misdemeanor, and, on conviction thereof, shall be punished by fine not exceeding five thousand dollars, or by imprisonment not exceeding one year, or by both said punishments, in the discretion of the court.

Sec. 3. Every contract, combination in form of trust or otherwise, or conspiracy, in restraint of trade or commerce in any Territory of the United States or of the District of Columbia, or in restraint of trade or commerce between any such Territory and another, or between any such Territory or Territories and any State or States or the District of Columbia, or with foreign nations, or between the District of Columbia and any State or States or foreign nations, is hereby declared illegal. Every person who shall make any such contract or engage in any such combination or conspiracy, shall be deemed guilty of a misdemeanor, and, on conviction thereof, shall be punished by fine not exceeding five thousand dollars, or by imprisonment not exceeding one year, or by both said punishments, in the discretion of the court.

Sec. 4. The several circuit courts of the United States are hereby

invested with jurisdiction to prevent and restrain violations of this act, and it shall be the duty of the several district attorneys of the United States, in their respective districts, under the direction of the Attorney-General, to institute proceedings in equity to prevent and restrain such violations. Such proceedings may be by way of petition setting forth the case and praying that such violation shall be enjoined or otherwise prohibited. When the parties complained of shall have been duly notified of such petition the court shall proceed, as soon as may be, to the hearing and determination of the case, and pending such petition and before final decree, the court may at any time make such temporary restraining order or prohibition as shall be deemed just in the premises.

Sec. 5. Whenever it shall appear to the court before which any proceeding under section four of this act may be pending, that the ends of justice require that other parties should be brought before the court, the court may cause them to be summoned, whether they reside in the district in which the court is held or not, and subpoenas to that end may be served in any district by the marshal thereof.

Sec. 6. Any property owned under any contract or by any combination, or pursuant to any conspiracy (and being the subject thereof) mentioned in section one of this act, and being in the course of transportation from one State to another, or to a foreign country, shall be forfeited to the United States, and may be seized and condemned by like proceedings as those provided by law for the forfeiture, seizure, and condemnation of property imported into the United States contrary to law.

Sec. 7. Any person who shall be injured in his business or property by any other person or corporation by reason of anything forbidden or declared to be unlawful by this act, may sue therefor in any circuit court of the United States in the district in which the defendant resides or is found, without respect to the amount in controversy, and shall recover three fold the damages by him sustained, and the costs of suit, including a reasonable attorney's fee.

Sec. 8. That the word "person," or "persons," wherever used in this act shall be deemed to include corporations and associations existing under or authorized by the laws of either the United States, the laws of any of the Territories, the laws of any State, or the laws of any foreign country.

Thomas B. Reed
Speaker of the House of Representatives.

Approved July 2^d 1890
May Horvath

Levi P. Morton
Vice-President of the United States and
President of the Senate.

IX. Levéltári forrásjegyzék

BFL-VII-2-e-35547-1934. *Kartellvétség (1934-1939).*

MNL-OL-Z 519-J-88. *Magyarországi ásványolaj-finomítók kartellegezménye (1933).*

MNL-OL-Z 519-523, 1133-1134, 1175, 1178, 1191, 1198, 1495. *Shell Kőolaj Rt. és intézményei (1918-1957).*

MNL-OL-Z 525-530, 1309.

MNL-OL-Z 525-531, 1309-1311. *Vacuum Oil Company Rt. és vállalatai, intézményei (1906-1953).*

MNL-OL-Z 535-32. *Ásványolaj-finomítók kartellszerződése (1936-1940).*

MNL-SzSzBML-XI.1. *Nyírbogdányi Petróleumgyár Részvénytársaság iratai (1939-1951)*

X. Irodalomjegyzék

BAUMGARTEN, 1906: BAUMGARTEN NÁNDOR, MESZLÉNY ARTÚR: *Kartellek, Trustök keletkezésük – fejlődésük – helyzetük a gazdasági és jogrendben.* Grill Károly Könyvkiadóvállalata. Budapest, 1906.

BITTLINGMAYER, 1996: BITTLINGMAYER, GEORGE: Antitrust and Business Activity: The First Quarter Century. In. *The Business History Review*, Vol. 70, No. 3. The President and Fellows of Harvard College. Massachusetts, 1996. 363-401. pp.

BODNER, 1972: BODNER, JOHN JR.: Monopolization And Attempts To Monopolize: Whatever Happened To Section 2? In. *Antitrust Law Journal*, Vol. 41, No. 3, *Annual Meeting San Francisco, California August 14-16, 1972.* American Bar Association. Chicago, 1972. 645-655. pp.

BURTON, 1906: BURTON, THEODORE E.: *John Sherman.* Boston and New York, Houghton, Mifflin and company. Boston, 1906.

CAMDEN, 1883: CAMDEN, J. N. WELCH, JOHN C.: The Standard Oil Company In. *The North American Review*, Vol. 136, No. 315. University of Northern Iowa. Iowa, 1883

- CHERNOW, 1998: CHERNOW, RON: *Titan The Life of John D. Rockefeller, Sr.* Randomhouse Inc. New York, 1998.
- CHISHOLM, 1911: CHISHOLM, HUGH: "Welser". In. *Encyclopædia Britannica. Vol. 28.* Cambridge University Press. Cambridge, 1911.
- CLARK, 1963: CLARK, JAMES A.: *Chronolgical history of petroleum and natural gas.* Clark Book Co. Houston, 1963.
- CONLIN, 2015: CONLIN, JONATHAN: Drawing the line: Calouste Gulbenkian and the Red Line Agreement of 1928. In. Fraser, T.G. (szerk.). *First World War and Its Aftermath.* Ginkgo Library. London, 2015. 313-332. pp.
- CSEH, 2020: CSEH VALENTIN: A magyar kőolajipar Trianon előtt és után. In. Dr. Zsigmond Gábor (szerk.). *Közlekedés- és technikátörténeti szemle.* Magyar Műszaki és közlekedési Múzeum. Budapest, 2020. 47-84 pp.
- CSÍKY, 1989: CSÍKY GÁBOR: A magyar kőolaj- és földgázkutatások története kezdettől 1918-ig (II. rész). In. Dr. Horn János (szerk.). *Földtani Kutatás.* Központi Földtani Hivatal. Budapest, 1989. 23-40. pp.
- CROOK, 1911: CROOK, JAMES W.: The Interstate Commerce Commission. In. *The North American Review, Vol. 194, No. 673.* University of Northern Iowa. Iowa, 1911. 858-869. pp.
- DAVIS, 1946: DAVIS, EWIN L.: *Trust and cartel proble in the United States and its relation to further legislation as recommended.* Harvard University. Cambridge, 1946.
- DICKSON, 2001: DICKSON, PETER R., Philippa K. Wells: The Dubious Origins of the Sherman Antitrust Act: The Mouse That Roared. In. *Journal of Public Policy & Marketing, Vol. 20, No. 1, Competition Policy and Antitrust Law.* Sage Publications, Inc. London, 2001. 3-14. pp.
- DOCHUK, 2012: DOCHUK, DARREN: Blessed by Oil, Cursed with Crude: God and Black Gold in the American Southwest. In. *The Journal of American History, Vol. 99, No. 1.* Oxford University Press. Oxford, 2012. 51-61 pp.
- EDWARDS, 1956: EDWARDS, CORWIN D.: Twenty Years of the Robinson-Patman Act. In. *The Journal of Business, Vol. 29, No. 3.* The University of Chicago Press. Chicago, 1956. 149-159. pp.

- EUROPEAN, 1949: EUROPEAN GAS AND ELECTRIC COMPANY: *Standard Oil Company (New Jersey) and oil production in Hungary by MAORT 1931-1948*. USA, 1949.
- FOULKE, 1913: FOULKE, ROLAND R.: The Federal Anti-Trust Act of 1890. In. *University of Pennsylvania Law Review and American Law Register*, Vol. 62, No. 2. The University of Pennsylvania Law Review. Philadelphia, 1913. 73-102. pp.
- GAO, 1998: GAO, ZHIGUO: *Environmental Regulation of Oil and Gas*. Kluwer Law International. London, 1998.
- GIDDENS, 1947: GIDDENS, PAUL H.: *Pennsylvania Petroleum 1750-1872*. The Pennsylvania Historical and Museum Commission. Titusville, 1947.
- GRAYSON, 1987: GRAYSON, LESLIE E.: *Who and How in Planning for Large Companies Generalizations from the Experiences of Oil Companies*. St. Martin's Press, Inc. New York, 1987.
- GRÜLL, 2017: GRÜLL TIBOR: *A Római Birodalom gazdasága*. Gondolat Kiadó Budapest, 2017.
- HALE, 2001: HALE, JOHN RIGBY: *Florence and the Medici*. Phoenix, 2001.
- HAN, 2011: HAN, M. A.: *Vertical relations in cartel theory: managerial incentives, buyer groups & antitrust damages*. Amsterdam Business School Research Institute. 2011.
- HAWKE, 1980: HAWKE, DAVID FREEMAN: *John D. The Founding Father of the Rockefellers*. Harper & Row. New York, 1980.
- HOLLIDAY, 1922: HOLLIDAY, W. T.: The Federal Trade Commission. In. *American Bar Association Journal*, Vol. 8, No. 5. American Bar Association. Chicago, 1922. 293-299. pp.
- HUNT, 1977: HUNT, MICHAEL H.: Americans in the China Market: Economic Opportunities and Economic Nationalism, 1890s-1931. In. *The Business History Review*, Vol. 51, No. 3. Cambridge University Press. Cambridge, 1977. 277-307. pp.
- IFJ. BOÉR, 1939: IFJ. BOÉR ELEK: Az amerikai kapitalizmus és a monopolisztikus verseny. In. Heller Farkas (szerk.). *Értekezések a nemzetgazdaságtan és statisztika köréből a nemzetgazdasági bizottság megbízásából*. Magyar Tudományos Akadémia. Budapest, 1939. 23. pp.

- IKENBERRY, 1988: IKENBERRY, G. JOHN: *Reasons of State: Oil Politics and the Capacities of American Government*. Cornell University Press. Ithaca, 1988.
- JACOBS, 1932: JACOBS, NATHAN L.: The Interstate Commerce Commission and Interstate Railroad Reorganizations. In. *Harvard Law Review*, Vol. 45, No. 5. The Harvard Law Review Association. Cambridge, 1932. 855-889. pp.
- JONES, 1922: JONES, ELIOT: *The Trust Problem in the United States*. Macmillan Co. New York, 1922.
- KELANIC, 2020: KELANIC, ROSEMARY A.: *Black Gold and Blackmail: Oil and Great Power Politics*. Cornell University Press. Ithaca, 2020.
- LARSON, 1969: LARSON, HENRIETTA M.: Contours of Change: Standard Oil Company (New Jersey), 1882-1950. In. *Nebraska Journal of Economics and Business*, Vol. 8, No. 3. Creighton University. Omaha, 1969. 3-19. pp.
- LEONHARDT, 2018: LEONHARDT, HOLM ARNO: *The development of cartel theory between 1883 and the 1930s From international diversity to convergence*. Universitätsverlag Hildesheim. Hildesheim, 2018.
- LETWIN, 1956: LETWIN, WILLIAM L.: Congress and the Sherman Antitrust Law: 1887-1890. In. *The University of Chicago Law Review*, Vol. 23, No. 2. Chicago, 1956. 221-258. pp.
- MACHIAVELLI, 1906: MACHIAVELLI, NICCOLÒ: *The Florentine History Written, Volume 1*. Constable & Company. Florance, 1906.
- MARTIN, 1974: MARTIN, ALBRO: The Troubled Subject of Railroad Regulation in the Gilded Age-A Reappraisal. In. *The Journal of American History*, Vol. 61, No. 2. Oxford University Press. Oxford, 1974. 339-371. pp.
- MONTAGUE, 1951: MONTAGUE, GILBERT H.: The Celler Anti-Merger Act: An Administrative Problem in an Economic Crisis. In. *American Bar Association Journal*, Vol. 37, No. 4. American Bar Association. Chicago, 1951. 253-256. 324-326. pp.
- MONTAGUE, 1902: MONTAGUE, GILBERT HOLLAND: The Rise and Supremacy of the Standard Oil Company. In. *The Quarterly Journal of Economics* Vol. 16, No. 2. Oxford University Press. Oxford, 1902. 265-292. pp.

- PEOPLES, 2013: PEOPLES, JAMES: The Legacy of the Interstate Commerce Act and Labor: Legislation, Unionization, and Labor Earnings in Surface Transportation Services. In. *Review of Industrial Organization*, Vol. 43, No. 1/2, Special Issue: The 125th Anniversary of the Interstate Commerce Act of 1887. Springer Nature. New York, 2013. 63-84. pp.
- PUGACH, 1971: PUGACH, NOEL H.: *Standard Oil and Petroleum Development in Early Republican China*. In. *The Business History Review*, Vol. 45, No. 4. The President and Fellows of Harvard College. Boston, 1971.
- PRATT, 1980: PRATT, JOSEPH A.: The Petroleum Industry in Transition: Antitrust and the Decline of Monopoly Control in Oil. In. *The Journal of Economic History*, Vol. 40, No. 4. Cambridge University Press. New York, 1980. 815-837. pp.
- SARBU, 2014: SARBU, BIANCA: *Ownership and Control of Oil Explaining Policy Choices Across Producing Countries*. Routledge, Taylor & Francis Group. New York, 2014.
- SRÁGLI, 1998: SRÁGLI LAJOS: *A MAORT. Útmutató Kiadó*. Budapest, 1998.
- STEVENS, 1915: STEVENS, W. H. S.: The Clayton Act. In. *The American Economic Review*, Vol. 5, No. 1. American Economic Association. Nashville, 1915. 38-54. pp.
- STIVERS, 1983: STIVERS, WILLIAM: A Note on the Red Line Agreement. In. *Diplomatic History*, Vol. 7, No. 1. Oxford University Press. Oxford, 1983. 23-34. pp.
- STRIEDER, 2001: STRIEDER, JACOB: *Jacob Fugger the Rich Merchant and Banker of Augsburg, 1459-1525*. Beard Books. Washington D.C., 2001.
- STIGLER, 1985: STIGLER, GEORGE J.: The Origin of the Sherman Act. In. *The Journal of Legal Studies*, Vol. 14, No. 1. The University of Chicago Press. Chicago, 1985. 1-12. pp.
- TARABELLA, 1904: TARABELLA, IDA: *The history of the Standard Oil Company*, Vol. 2. McClure, Phillips & Co. New York, 1904.
- TITUS, 1979: TITUS, JOHN WARREN: Stop, Look and Listen: Premerger Notification under the Hart-Scott-Rodino Antitrust Improvements Act. In. *Duke Law Journal*, Vol. 1979, No. 1, Tenth Annual Administrative Law Issue. Duke University School of Law. Durham, 1979. 355-381. pp.

- VARGA, 2020: VARGA NORBERT: *A kartellfelügyelet bevezetése Magyarországon*. Iurisperitus Kiadó. Szeged, 2020.
- WILKINS, 1975: WILKINS, MIRA: The Oil Companies in Perspective. In. *Daedalus*, Vol. 104, No. 4, *The Oil Crisis: In Perspective*. The MIT Press. Cambridge, 1975. 159-178. pp.
- WILSON, 2013: WILSON, WESLEY W.: Introduction: The Interstate Commerce Act of 1887. In. *Review of Industrial Organization*, Vol. 43, No. 1/2, *Special Issue: The 125th Anniversary of the Interstate Commerce Act of 1887*. Springer Nature. New York, 2013. 3-6. pp.

XI. Elektronikus források

Colino, 2013: Colino, Sandra Marco: Cartels and Anti-Competitive Agreements In. *The Library of Essays on Antitrust and Competition Law (Volume I)*. Ashgate, 2013.

Letöltés időpontja: 2024.10.24, forrás:

https://www.researchgate.net/publication/327559017_Cartels_and_Anti-Competitive_Agreements

Federal, 2024: Federal Trade Commission. The Antitrust Laws. 2024 Letöltés időpontja: 2024.07.24, forrás: <https://www.ftc.gov/advice-guidance/competition-guidance/guide-antitrust-laws/antitrust-laws>

National, 1887: National Archives: *Interstate Commerce Act*. 1887. Letöltés időpontja: 2024.09.24, forrás: <https://www.archives.gov/milestone-documents/interstate-commerce-act>

National, 1890: National Archives: *Sherman Anti-Trust Act*. 1890. Letöltés időpontja: 2024.09.24, forrás: <https://www.archives.gov/milestone-documents/sherman-anti-trust-act>

Office, 1928: Office of The Historian: *The 1928 Red Line Agreement*. Letöltés időpontja: 2024.09.24, forrás: <https://history.state.gov/milestones/1921-1936/red-line>

United, 1887: United State Senate: *The Interstate Commerce Act Is Passed*. 1887.

Letöltés időpontja: 2024.09.24, forrás:

https://www.senate.gov/artandhistory/history/minute/Interstate_Commerce_Act_Is_Pas

[sed.htm#:~:text=On%20February%204%2C%201887%2C%20both,%E2%80%9D%E2%80%94to%20regulating%20railroad%20rates.](#)

U.S. Energy, 2024: U.S. Energy Information Administration: *U.S. Crude Oil First Purchase Price*. Washington, 2024. Letöltés időpontja: 2024.07.24, forrás:

https://www.eia.gov/dnav/pet/hist/LeafHandler.ashx?n=pet&s=f000000_3&f=a

U.S. Government, 2019: U.S. Government Information: As Amended Through P.L. 108-237, Enacted June 22, 2004. In. *Chapter 647 of the 51st Congress; 26 Stat. 209*. 2019. 2024. Letöltés időpontja: 2024.08.03, forrás:

<https://www.govinfo.gov/content/pkg/COMPS-3055/pdf/COMPS-3055.pdf>

Wilde, 2024: Wilde György: Atmoszférikus desztilláció, atmoszférikus lepárlás. In. *OLAJIPARI ÉRTELMEZŐ SZÓTÁR*. Budapest: Magyar Ásványolaj Szövetség, 2024. Letöltés időpontja: 2024.10.28, forrás:

<https://www.muszeroldal.hu/assistance/olajszotar.html>

1. Jogesetjegyzék

Standard, 1911: Standard Oil Co. of New Jersey v. United States, 221 U.S. 1911 2024.

Letöltés időpontja: 2024.07.24, forrás:

<https://supreme.justia.com/cases/federal/us/221/1/>

Wabash, 1886: Wabash, St. Louis & Pacific Railway Company v. Illinois, 118 U.S. 557. 1886. Letöltés időpontja: 2024.09.24, forrás:

<https://supreme.justia.com/cases/federal/us/118/557/>

XII. Egyéb források

ÁLDÁSSY, 1895: ÁLDÁSSY ANTAL: Laisser faire, laisser passer. In. A Pallas Nagylexikona XI. kötet. Közép – Magyal. Pallas Irodalmi és Nyomda Részvénytárság. Budapest, 1895.

Olaj! Olaj! Olaj! Fejezetek a magyar kőolaj- és földgázipar történetéből 1-8. Rend. Kóthy Judit. Budapest, 1995–1997, KLT Kulturális Kft.

XIII. Jogforrások

1911. évi VI. törvénycikk az ásványolaj-félékről és a földgázakról

1911. évi VI. törvénycikk indokolása az ásványolaj-félékről és a földgázakról.

1931. évi XX. törvénycikk a gazdasági versenyt szabályozó megállapodásokról

1939. évi II. törvénycikk a honvédelemről.

1959. évi IV. törvény a Magyar Köztársaság Polgári Törvénykönyvéről

1977. évi VI. törvény az állami vállalatokról

1996. évi LVII. törvény a tisztességtelen piaci magatartás és a versenykorlátozás tilalmáról

Act of February 11, 1903. *Commonly known as the "Expediting Act"*. Chapter 544.

Interstate Commerce Act. 49 App. U.S.C. § 1 G.Q. 1988

The Statute of Labourers, 1351. Statutes of Realm.